

IPOP

**PREVA
PROSTOR**

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI SVET

ČAS JE ZA SPREMEMBE V UREJANJU PROSTORA

Zbornik referatov in razprav, št. 4/2010

ČAS JE ZA SPREMEMBE V UREJANJU PROSTORA
Knjižna zbirka: Zbornik referatov in razprav, št. 4/2010

Zbornik uredila: mag. Maja Simoneti

Urednica publikacij: mag. Marjeta Tratnik Volasko

Izdal in založil: Državni svet Republike Slovenije, Šubičeva 4, 1000 Ljubljana

Oblikovanje, priprava in tisk: Špes grafični studio, Novo mesto

Naklada: 550 izvodov

September 2010

"Projekt »Mreža za prostor« delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov, razvojne prioritete Institucionalna in administrativna usposobljenost, prednostne usmeritve Spodbujanje razvoja nevladnih organizacij, civilnega in socialnega dialoga."

9 789616 453370

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

711.4:32(497.4)(082)

ČAS je za spremembe v urejanju prostora / [zbornik uredila Maja Simoneti]. - Ljubljana : Državni svet Republike Slovenije, 2010. - (Zbornik referatov in razprav / Državni svet Republike Slovenije ; 2010, št. 4)

ISBN 978-961-6453-37-0

I. Simoneti, Maja
252280832

ČAS JE ZA SPREMEMBE V UREJANJU PROSTORA

Posvet, 25. februar 2010

Soorganizatorja:

Državni svet Republike Slovenije in Inštitut za politike prostora.

Posvet so povezovali državni svetnik Darko Fras, mag. Maja Simoneti (Inštitut za politike prostora) in dr. Aleš Mlakar (Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije).

Uvodni nagovor:

- *mag. Blaž Kavčič*, predsednik Državnega sveta Republike Slovenije,
- *Dr. Pavel Gantar*, predsednik Državnega zbora Republike Slovenije,
- *Aleksander Saša Ostan*, predsednik skupščine Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije.

Referati:

- *Prof. mag. Vladimir Braco Mušič*, arhitekt in urbanist, zaslužni profesor Oddelka za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani,
- *Prof. dr. Andrej Pogačnik*, predstojnik Katedre za prostorsko planiranje, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Univerza v Ljubljani,
- *Prof. mag. Peter Gabrijelčič*, dekan Fakultete za arhitekturo, Univerza v Ljubljani,
- *Mag. Zoran Kus*, državni sekretar na Ministrstvu za okolje in prostor,
- *Prof. dr. Davorin Gazvoda*, prodekan za krajinsko arhitekturo, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta v Ljubljani, Univerza v Ljubljani,
- *Prof. Janez Koželj*, arhitekt in urbanist, podžupan Mestne občine Ljubljana in profesor Fakultete za arhitekturo, Univerza v Ljubljani,
- *Darja Matjašec*, krajinska arhitektka, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije,

-
- *Mag. Peter Bassin*, arhitekt urbanist, predsednik Društva urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije,
 - *Doc. dr. Breda Mihelič*, umetnostna zgodovinarica, v.d. direktorice Urbanističnega inštituta Republike Slovenije,
 - *Mag. Vida Wagner Ogorelec*, arhitektka, direktorica ustanove Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj
 - *Dr. Lidija Globevnik*, gradbena inženirka, predsednica Društva vodarjev Slovenije, Inštitut za vode RS,
 - *Mag. Bojan Radej*, ekonomist, predsednik Slovenskega društva evalvatorjev,
 - *Dr. Boris Gaberščik*, upokojeni arhitekt urbanist.

VSEBINA

Mag. Maja SIMONETI <i>Spremna beseda</i>	7
Mag. Blaž KAVČIČ <i>Prostor kot naša skupna dobrina</i>	11
Dr. Pavel GANTAR <i>Problematika zakonodajnih sprememb na področju urejanja prostora</i>	15
Mag. Zoran KUS <i>Strateški prostorski dokumenti in partnerstvo civilne družbe</i>	17
Aleksander Saša OSTAN <i>Prostor kot univerzalna dobrina povezovanja človeštva</i>	19
Mag. Maja SIMONETI <i>Predstavitel poziva »Čas je za spremembe v urejanju prostora«</i>	23
Prof. Vladimir Braco MUŠIČ <i>Paberki o urejanju prostora v letu 2010</i>	29
Prof. dr. Andrej POGAČNIK <i>Za trajnostno prostorsko, gospodarsko, socialno in okoljsko načrtovanje</i>	33
Mag. Peter GABRIJELČIČ <i>Permisivnost slovenske prostorske politike</i>	37
Prof. dr. Davorin GAZVODA <i>Krajina – od regionalnega plana do stanovanjskega zelenja</i>	41
Prof. Janez KOŽELJ <i>Zakaj smo zašli v okoljsko in prostorsko krizo?</i>	43
Darja MATJAŠEC <i>Krajini zagotoviti ustrezno prostorsko politiko</i>	45
Mag. Peter BASSIN <i>Trajnostno urejanje prostora v naslednjem desetletju</i>	49
Doc. dr. Breda MIHELICH <i>Čas je za spremembe</i>	53
Dr. Lidija GLOBEVNIK <i>Vodni prostor v okvirih urejanja vsega prostora v Sloveniji</i>	57

Mag. Bojan RADEJ	
<i>Vodenje države iz peskovnika</i>	61
Prof. dr. Boris GABERŠČIK	
<i>Za področje prostorskega reda umik države iz gospodarstva ni prava usmeritev</i>	63
RAZPRAVA	67

Spremna beseda

Posvet z naslovom »Čas je za spremembe v urejanju prostora« smo na Inštitutu za politike prostora zasnovali zato, da bi dali slovenskim prostorskim načrtovalcem priložnost, da tudi iz dvorane Državnega sveta v politično in širšo javnost razširijo svoja sporočila o razmerah, ki jih vznemirjajo.

Prostorski načrtovalci so namreč v začetku leta 2010 v velikem številu podprli poziv za spremembe v urejanju prostora, ki odgovorne v državi opozarja, da se zaradi razmer, ki vladajo v urejanju prostora, ustvarja dolgoročna in nepovratna narodnogospodarska škoda. Urejanje prostora, od načrtovanja novih posegov do pravih rabe prostora in vzdrževanja ter prenove, sodi med področja, ki so jih politično-ekonomske spremembe v začetku devetdesetih let temeljito pretresle. V času prehoda v tržno ekonomijo so bili skupni interesi in vrednote precej zanemarjeni in v prostoru, kot skupnem javnem dobru, se je nova vrednotna paradigma odrazila predvsem skozi uveljavljanje številnih posameznosti. Urejanje prostora je izrazito podleglo zakonsko podprtim sektorskim politikam in se skoraj povsem osredotočilo na umeščanje novih posegov v prostor, ter tako zanemarilo svoje druge izvirne naloge. V pozivu načrtovalci sporočajo, da prostorskega razvoja nihče v državi sistematično ne spremlja, da se poselitev in druge rabe prostora že dve desetletji razvijajo mimo sprejetih političnih in strateških dokumentov, da v Sloveniji zakonodajo spreminjamo nekritično, da je kakovost novozgrajenega večplastno problematična in da je nenazadnje slovenska praksa prostorskega načrtovanja v zadnjih dveh desetletjih nazadovala v primerjavi z napredno evropsko prakso, kateri je bila pred časom celo za zgled.

Načrtovalci in njihovi somišljeniki, ki so podprli poziv za spremembe, so si enotni v ugotovitvi, da je sistem urejanja prostora razpadel na številne medsebojno neuskkljene formalne podsisteme, zaradi česar je v Sloveniji obvladovanje kompleksnosti prostorskega razvoja z modernimi metodami prostorskega planiranja postalo praktično nemogoče. To, kar investitorji in politika interpretirajo kot birokratske ovire, je po mnenju praktikov predvsem odraz pretirane popustljivosti politike posameznim interesom, od osebnih do sektorskih, ki so v Sloveniji tudi s pomočjo zakonodajnega okvira uničujoče razdelili urejanje prostora na toga in

samozadostna področja. Zadnji, a ne edini kričeč dokaz paralize sistema urejanja prostora, ki sili državo v iskanje zasilnih rešitev za posamezne posege, je brez dvoma Zakon o umeščanju linijskih infrastrukturnih posegov v prostor, kasneje razširjen na vse državne prostorske ureditve.

Namen posveta v Državnem svetu je bil v okviru poziva za spremembe v urejanju prostora začeti javno razpravo o stanju v urejanju prostora v Sloveniji in odgovorne spodbuditi k razmisleku in ukrepom za izboljšanje.

V soorganizaciji z Državnim svetom Republike Slovenije je posvet v povsem polni dvorani Državnega sveta potekal dobre štiri ure. Svoja stališča do problematike so med drugim predstavili predsednik Državnega sveta mag. Blaž Kavčič, predsednik Državnega zbora dr. Pavel Gantar ter državni sekretar na Ministrstvu za okolje in prostor mag. Zoran Kus. Med več kot 130 poslušalci v dvorani so bili predstavniki mnogih občin, izobraževalnih ustanov povezanih z urejanjem prostora, strokovnih društev, civilnih iniciativ ter ugledni posamezniki. Med najpomembnejšimi političnimi sporočili posveta sta bili zagotovilo državnega sekretarja mag. Kusa, da naj bi Ministrstvo za okolje in prostor nove zakonske rešitve prevetrilo v sodelovanju z ZAPS in zbrano civilno družbo, ter povabilo predsednika Državnega zbora k nadaljevanju razprave o problematiki urejanja prostora na Odboru za okolje in prostor Državnega zbora.

Na podlagi besedila poziva za spremembe v urejanju prostora in razprave na posvetu je bilo oblikovanih šest sklepov posveta, namenjenih odgovornim za urejanje prostora v državi, in sicer:

- 1 - izdelati **oceno stanja v prostoru** in urediti sistem stalnega spremljanja stanja;
- 2 - izdelati multidisciplinarno analizo sistema urejanja prostora in zagotoviti **vrednotenje prostorskih razsežnosti razvojnih programov in politik na ravni države**;
- 3 - na ravni Vlade RS organizirati **službo za urejanje prostora** (= načrtovanje, gradnja, varstva, raba, vzdrževanje in prenova vseh sestavin prostora);
- 4 - uvesti stalno **javno poročanje o vseh vidikih urejanja** prostora ter zagotoviti formalne in druge (finance, znanje, čas) pogoje za bolj **učinkovito vključevanje javnosti v zadeve s področja urejanja prostora**;
- 5 - podpreti **razvojno raziskovalno prakso** na področju urejanja prostora;
- 6 - urediti zakonodajni okvir urejanja prostora in zagotoviti njegovo učinkovito izvajanje.

Zbrani na posvetu v Državnem svetu so izkoristili priložnost za predstavitev svojih pogledov na razmere. Skupni imenovalec nastopov je bil klic stroke k odgovornosti. Tako kot poziv za spremembe v urejanju prostora sam, so tudi posamezne razprave

izzvenele predvsem kot opozorilo, da so razmere kritične, in da stroka in civilna družba zanje nikakor ne moreta in ne želita prevzeti polne odgovornosti ter zato k odgovornemu ravnanju pozivata predvsem vlado in pristojne strokovne službe. Državni svet je sklepe posveta posredoval na obširen seznam zainteresirane politične in širše javnosti in načrtovalci smo upravičeno pričakovali možnost za sodelovanje pri pripravi potrebnih sprememb.

Dobrega pol leta po posvetu v Državnem svetu in potem, ko je bil poziv razposlan na vse ustrezne naslove, ni možno zaslediti nobenih ukrepov, ki bi kazali na to, da se kdorkoli v državi zaveda resnosti razmer in tudi predstavniki načrtovalcev še niso bili povabljeni na nobenega od obljubljenih pogovorov. Zaman so čakali celo na razgovor v zvezi s pripravo Zakona o umeščanju državnih posegov v prostor, ki so se mu enoglasno in povezano uprli prav zaradi njegove sistemske spornosti oziroma spodkopavanja celovitosti prostorskega načrtovanja. Prav povezanost civilne družbe na področju urejanja prostora bo očitno ostala glavni rezultat prizadevanj, ki so jih v pripravo poziva in z njim povezane razprave vložili prostorski načrtovalci v začetku letošnjega leta.

Že na posvetu je bila večkrat ponovljena misel, da se pobuda za spremembe v urejanju prostora ne sme nehati s pozivom in posvetom. Pisci poziva, predstavniki Zbornice za arhitekturo in prostor in Inštitut za politike prostora so tekom pomladi uspešno razvili projekt »Odgovorno do prostora!« kot obliko organiziranega prizadevanje civilne družbe za spremembe v urejanju prostora. Partnerji projekta so zaenkrat: Zbornica za arhitekturo in prostor, Inštitut za politike prostora, Trajekt, pet članic Univerze v Ljubljani: Fakulteta za arhitekturo, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Oddelek za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Fakulteta za družbene vede, UZRS Koper Univerze na Primorskem, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije, Društvo urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije, Zveza geodetov Slovenije in Inženirska zbornica Slovenije. V letu 2010 so partnerji pod okriljem projekta izvedli več dogodkov, od razstav, do posvetov in izdaj publikacij, katerih namen je slikovito in široki javnosti razumljivo predstaviti razmere v urejanju prostora in tako prispevati k razumevanju, zaznavanju in obravnavanju problemov v urejanju prostora na politični, strokovni in splošni ravni.

Cilj projekta »Odgovorno do prostora!« je povečati družbeno občutljivost za razmere v prostoru in sprožiti premislek o potrebnih spremembah. Projektno partnerstvo je odprte narave. Projektu se je možno pridružiti z organizacijo razstave, okrogle mize ali posveta, izdajo publikacij, pisanjem in objavljanjem prispevkov in drugimi dejavnostmi. Vabljeni k sodelovanju!

Mag. Maja Simoneti

Mag. Blaž KAVČIČ

Prostor kot naša skupna dobrina

Izjemno me veseli in počaščen sem, da je Državni svet odprl vrata v parlament diskusiji o izjemno pereči problematiki urejanja prostora. Na dobrih 20.000 km², kolikor meri površje naše države, se namreč krešejo preštevilni interesi in na tej podlagi oblikujejo zelo raznolike razvojne vizije. Vsem interesom je seveda nemogoče zadostiti, saj so medsebojno pogosto v diametralnem nasprotju. Prostor pa je omejena dobrina - ne moremo ga poljubno širiti ali krčiti. Lahko pa z njim odgovorno razpolagamo. Ko govorimo o prostoru moramo imeti vselej pred očmi, da vsakršen, tudi najmanjši poseg vanj, zahteva temeljit predhoden razmislek o vseh možnih potencialnih ekoloških, gospodarskih, socialnih, političnih in drugih nadvse kompleksnih posledicah, ki jih bo s seboj kratkoročno ali dolgoročno prinesel. Nenazadnje, mi res oblikujemo okolje in prostor, a premalo se zavedamo, da tudi okolje in prostor, v enaki meri ali pa še bolj, oblikujeta nas!

Zato velja, še posebej ko gre za skupno dobrino, kot je to prostor, s posebno pozornostjo prisluhniti glasu civilnih združenj in skupin, skozi katere se lahko s političnimi diskusijami neobremenjeno sliši glas velikokrat utišane stroke. V Državnem svetu se z današnjim posvetom pridružujemo neformalni Skupini za javni poziv, ki deluje pod okriljem Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije, in želimo na ta način s skupnimi močmi spodbuditi odgovorne nosilce na področju urejanja prostora k razmisleku in ukrepanju za izboljšanje stanja na tem področju.

Tako kot stroko tudi državne svetnike, ki zastopajo nosilce socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov v državi, skrbi stanje v prostoru, bodoči razvoj naše poselitvene zasnove, arhitekture in krajine. Junija 2008 smo v Državnem svetu organizirali posvet na temo *Ohranitev kraške krajine kot razvojna priložnost Krasa* in zelo odmevno opozorili na poskuse nedomišljenih velikopoteznih novih posegov v prostor. Že takratni posvet je pokazal, da problem trajnostnega razvoja, kot enega izmed temeljnih principov prostorske politike, ne zadeva le področja Krasa, ampak je prisoten povsod. Ugotavljali smo, da je razpravo o posegih v prostor treba voditi strpno, odprto in vedno znova tudi v kontekstu časa, ker so odločitve iz preteklosti, ki se odražajo v še veljavnih prostorskih aktih, po deset in več letih lahko razvojno gledano zelo problematične, da ne rečem kar škodljive.

Že pred sprejemom Zakona o prostorskem načrtovanju pred dobrimi tremi leti je strokovna javnost opozorila, da se zmanjšuje vloga prostorskega načrtovanja in pristojnega ministrstva kot usklajevalca interesov v prostoru, predvsem zaradi zmanjševanja pomena strateškega načrtovanja, in da bo posledično prišlo celo do podaljševanja namesto obljubljenega skrajševanja postopkov sprejemanja prostorskih aktov. To opozorilo je bilo povsem na mestu, saj smo danes priča še vedno nekončanemu procesu priprave nove generacije občinskih prostorskih aktov in velikim problemom s pripravo državnih prostorskih načrtov, medtem ko Državni strateški prostorski načrt, ki bi moral določiti cilje in izhodišča prostorskega razvoja države, tudi še ni sprejet.

Ker je posvet namenjen predvsem predstavitvi aktualnih razmer v urejanju prostora, bi v tem kontekstu opozoril še na eno izjemno aktualno problematiko. Slovenija se v zadnjih letih sooča z izgubo velikih površin najboljših kmetijskih zemljišč in obdelovalnih kmetijskih površin, kar nas že uvršča na rep držav članic Evropske unije. Nekateri državni svetniki so zato že večkrat opozorili, da občine zaradi pritiskov kapitala s prostorskimi akti uničujejo najboljša kmetijska zemljišča. Po drugi strani smo v zadnjih letih ogromno najboljših kmetijskih zemljišč izgubili zaradi gradnje avtocestnega omrežja. Vlada je žal v postopku umeščanja avtocestnih tras v prostor zasledovala v prvi vrsti najcenejšo varianto in zanemarila nacionalno-strateške vidike obdelovalnih zemljišč. Poseben problem predstavljajo tudi t.i. statistično predstavljene izgube, povezane z opuščanjem kmetijske rabe, z zaraščanjem in tudi s pritiski lastnikov, da se njihova zemljišča spremenijo v zazidljiva.

Opozorim naj še na nevarnost prevelikega normiranega varstva in sektorskega urejanja prostora, pri katerem vsak resor vstopa v proces načrtovanja s svojimi »normativnimi principi«, ki jih prej institucionalizira, uzakoni in tako posledično paralizira usklajevanje v procesu prostorskega planiranja.

Državni svet podpira prizadevanja stroke, da se čim prej pristopi k analizi veljavne zakonodaje na področju urejanja prostora. Komisija Državnega sveta za lokalno samoupravo in regionalni razvoj je v začetku leta 2009, ko je obravnavala problematiko sprejemanja občinskih prostorskih načrtov, že pozvala Ministrstvo za okolje in prostor, da ustanovi delovno skupino za pripravo analize sedanjega stanja in sprememb zakonodaje in v njeno delo vključi tako stroko kot predstavnike Skupnosti občin Slovenije in Združenja občin Slovenije. Prav tako se v Državnem svetu zavzemamo za izdelavo ocene stanja v prostoru in za izdajo poročila o sistemu urejanja prostora, na njuni osnovi pa za pripravo ukrepov za izboljšanje razmer in reorganizacijo strokovnega dela na nivoju države. Podpiramo tudi prizadevanja, da bi se v državi vzpostavil sistem vrednotenja prostorskih razsežnosti razvojnih programov in politik ter uveljavil tematski strateški posvetovalni organ na ravni

vlade. Menimo tudi, da je treba izboljšati pogoje obveščanja in vključevanja javnosti v zadeve s področja urejanja prostora. Končno je nastopil čas za javno razpravo o stanju v urejanju prostora v Sloveniji. Za to je bil že tudi skrajni čas. Politika urejanja prostora pomeni okvir prizadevanjem ne le za tržno gospodarsko učinkovitost, socialno pravičnost, varnost, blaginjo, telesno in duševno zdravje zdajšnjih generacij temveč tudi vseh prihodnjih generacij, ki prihajajo za nami in bodo živele in ustvarjale na tem prostoru. Današnja diskusija ne sme ostati izgovorjena le v tej dvorani in biti že jutri pozabljena. Na osnovi predstavitev in razprave bodo stališča udeležencev posveta strnjena v sklepe, ki jih bomo posredovali vsem odgovornim v državi in tudi širši javnosti.

Dr. Pavel GANTAR

Problematika zakonodajnih sprememb na področju urejanja prostora

V zvezi s posvetom se bom omejil na tri teme za katere menim, da so pomembne v zvezi s problematiko urejanja prostora.

Naj se najprej zadržim ob naslovu posveta *»Čas je za spremembe v urejanju prostora«*. Priznati moram, da se ob tem naslovu nekoliko zdrznem in se sprašujem, če ni bilo teh sprememb že preveč in če te, namesto da bi vodile na boljše, pravzaprav ne vodijo na slabše. Zato bi k temu dodal, da je čas za temeljit premislek o dejavnosti urejanja prostora v Sloveniji in seveda na tej podlagi tudi za določene postopne in premišljene spremembe.

Izpostavil bi tri poudarke, in sicer:

Prvič. Popolnoma soglašam z zaskrbljenostjo nad stanjem urejanja prostora v Sloveniji tako kot je to predstavljeno v izhodiščnem gradivu. Mislim, da so razmere opisane realno, brez pretiravanj in z realnimi dilemami, pred katerimi stoji danes urejanje prostora v širšem smislu v Sloveniji. Torej se moramo zganiti in seveda ukrepati ter razmisliti o spremembah, ki pa morajo biti premišljene in jih ne smejo voditi različni lobistični interesi bodisi politike ali pa zemljiških in gradbenih investorjev.

Drugič. Kar me najbolj skrbi, je razvoj prostorske in gradbene zakonodaje v zadnjih letih. Namesto, da bi stremeli k temu, da bi imeli neke vrste enoten oz. celovit prostorski zakonik z integriranim pravnim okvirjem urejanja prostora, ki zajema ekonomske, finančne, zemljiške, lastniške, prostorsko planerske, izvedbene in upravne vidike, gremo dejansko v nasprotno smer. Gremo k razgradnji do tedaj kolikor toliko celovitega sistema s posebno zakonodajo. Iz Zakona o urejanju prostora je bilo izločeno prostorsko načrtovanje in umeščeno v poseben zakon. Naslednji korak je Zakon o umeščanju infrastrukture v prostor kot ponovna parcializacija procesa urejanja prostora. K temu je potrebno dodati številne dopolnitve zakonov, vse skupaj pa vodi k razdrobljenosti zakonodaje namesto k njeni celovitosti v vseh vidikih urejanja prostora. Temu je treba narediti konec. Menim, da bi morali pravzaprav iti obratno pot. Moramo pa se zavedati, da bo ponovna integracija dejavnosti urejanja prostora zelo težka in upam, da še nismo dosegli točke, ko bo

pravzaprav nemogoča.

Tretjič. Razprava, ki poteka v Državnem svetu, se mora nadaljevati tudi v Državnem zboru. Zato bi predlagal, da bi razpravo o urejanju prostora nadaljevali na Odboru za okolje in prostor in pripravili neke predloge stališč, ki bi jih posredovali vladi, seveda upoštevajoč ločitev med zakonodajno in izvršno oblastjo. S tem pa bi naredili korak k temu, da bi začrtali neko vizijo zakonodajnih sprememb na področju urejanja prostora.

Mag. Zoran KUS

Strateški prostorski dokumenti in partnerstvo civilne družbe

Pozdravljam pobudo Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije in Inštituta za politike prostora za organizacijo posveta, ki ga na vladi in resornem ministrstvu za okolje in prostor razumemo kot konstruktiven pristop in poziv zainteresirane strokovne javnosti za »začetek javne razprave o stanju v urejanju prostora v Sloveniji« - kot je navedeno v vabilu na posvet; k mobilizaciji za spremembo odnosa do prostora in njegovega urejanja ter dobro priložnost za izmenjavo mnenj o vrednotah, ciljih, strategiji, politiki, zakonodaji in praksi urejanja prostora.

Z zanimanjem sem večkrat prebral poziv prostorskih načrtovalcev in povezanih strokovnih javnosti k odgovornemu ravnanju s prostorom. Prav tako sem se globoko zamislil ob prebiranju pisma, ki ste ga pred kratkim za ta namen naslovili na predsednika vlade in na vlado. Naj povem jasno in glasno - delim skrb z vami in se z vašimi navedbami načeloma strinjam, tako kot predstavnik vlade kot državljani Zoran Kus. Vesel sem vašega ponujenega partnerstva, ki prihaja ob skoraj 10. obletnici priprave strateškega prostorskega dokumenta Ocena stanja in teženj v prostoru Slovenije iz leta 2001.

Kasneje so bili sprejeti še drugi strateški prostorski dokumenti, ki jih vsi skupaj dobro poznamo – Politika urejanja prostora Slovenije iz leta 2002, pa Strategija prostorskega razvoja Slovenije in Prostorski red Slovenije – oba iz leta 2004, ki sta ob odsotnosti Državnega strateškega prostorskega načrta, ki ga je napovedal Zakon o prostorskem načrtovanju iz leta 2007, še vedno veljavna, seveda pa je potrebno oba globoko prevetriti v skladu z današnjim časom in v povezavi z ostalimi strateškimi razvojnimi dokumenti države, kot navajate v pozivu.

Strinjam se z vami, da so se s sprejemom že omenjenega Zakona o prostorskem načrtovanju iz leta 2007 pogoji za urejanje prostora zaostрили. Da bi se izognili nekaterim neljubim zagatam, smo morali v decembru 2009 sprejeti njegovo novelo. In že smo v letu 2010.

Navajate, da vas vznemirja predlog Zakona o umeščanju prometne, energetske in komunalne infrastrukture, ki ga odgovorne službe vlade intenzivno pripravljajo. Čeprav predlogu zakona na eni strani priznavate argumente za njegov nastanek in

sprejem, pa na drugi strani opozarjate, da vlada s tem zakonom poskuša reševati le probleme prioriternih infrastrukturnih projektov državnega pomena; nujno potrebne sistemske spremembe politike in zakonodaje urejanja prostora pa po vaših navedbah vlada pušča ob strani. Zagotavljam vam, da bomo predmetni zakon prevetrili skupaj z vami.

Obenem pa najavljam, da o sistemski spremembi politike in zakonodaje urejanja prostora v vladi in na resornem ministrstvu resno razmišljamo, tako da bi o konkretnih korakih že lahko začeli govoriti v drugi polovici tega leta, predvsem pa v letu 2011. Priznam, da ste nas s pozivom prehiteli, obenem pa pospešili naše priprave. In prav je tako. Iskreno in z odprtimi rokami vas torej vabim k proaktivnemu sodelovanju.

Aleksander Saša OŠTAN *

Prostor kot univerzalna dobrina povezovanja človeštva

Mnogo se nas je zbralo v tem hramu demokracije ob tej priliki, kar je prva vzpodbudna novica, ki kaže na to, da nam ni vseeno, kaj se dogaja z našim prostorom! Danes sicer nastopam v vlogi formalnega govornika, nekoga, ki vas pozdravlja v imenu Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije in njenega krovnega telesa, skupščine. Zbornica se trudi, da bi vzpostavila čim boljše pogoje za delovanje stroke, ki jo združuje, skozi njo pa tudi za prostor, s katerim se vsi strokovnjaki, ki smo v njej povezani, ukvarjamo. Zato nudi okvir in prostor tudi skupini ljudi, ki je oblikovala apel, neposredni povod za današnje srečanje. Čeprav pričujoči poziv k spremembam v urejanju prostora še ni povsem celovito izoblikovan in artikuliran, ga lahko razumemo kot izhodišče za pogovor, apel za osveščanje javnosti, pobudo za akcijo. Lahko je tudi katalizator debate znotraj stroke, kjer ta sicer permanentno poteka, a kjer smo žal tudi preveč razdrobljeni in razslojeni in to ne le, kar se tiče vrednostih sodb, temveč tudi glede na bolj ali manj pokončno ali servilno držo v odnosu do vseh tistih, ki o prostoru navsezadnje res odločajo. Zato upam, da ta dogodek ne bo ostal le klic vpijočega v puščavi, ampak bo sprožil verižno reakcijo dogodkov, ki naj glede na resnost in kompleksnost prostorske problematike dejansko vzpodbudijo prepotreben premik v razmišljanju in delovanju tako pri stroki kot tudi in predvsem pri politiki in javnosti!

In vendar se ne morem izogniti skušnjavi, da ne bi ob proceduralnem pozdravnem nagovoru dodal še nekaj vsebinskih iztočnic za nadaljnjo razpravo. Kot veste, je prostor tista univerzalna, povezujoča posoda, tista dobrina, ki človeštvo povezuje tako globalno, na celem planetu, kot tudi lokalno, v domači skupnosti. In čeprav se problemov v njem, pa tudi njegovih meja rasti nekateri zavedamo in nanje opozarjamo že od časov študija v osemdesetih, so alarmantni prostorski problemi v medijih in javnosti eskalirali šele v zadnjih letih. Šele z globalnimi ekonomskimi problemi so postali bolj izostreni tudi ekološki problemi našega planeta, ki se zrcalijo tudi na nacionalni, regionalni in lokalni ravni.

S pozivom »misliti globalno, delovati lokalno« smo mladi strokovnjaki že v začetku devetdesetih organizirali modele participativnih delavnic s slovenskimi naselji in

* *zapis nastal po stenogramu prostega nagovora*

zanje iskali vizije trajnostnega razvoja. Čeprav je bila ta sintagma kasneje prisotna tudi medijsko in politično, se žal nikoli ni prijela, kaj šele prostorsko udejanjila. Poskusi, od daljnega 1992 z Riom in njegovo Agendo 21, simpatično prevedeno tudi za Slovenijo, preko Kjota do nedavnega Kopenhagna - vsa ta politična retorika je bila slej ko prej prazna, tako na svetovni geostrateški, še bolj pa na domači sceni. Naponi osveščene manjšine, da se stvari premaknejo na bolje, v resnici niso obrodili pravih sprememb. Vladajoča elita je večje vzdrževala vrednostno, pravno in medijsko meglo, ki je zakrivala realno problematiko v prostoru.

Na planetarni ravni se je z globalizacijo, ob črpanju energetskih virov, širila nebrzdana urbanizacija in pred sabo brisala avtohtone kulture. V našem prostoru pa nastopajo še dodatni, specifični problemi. Na primer fenomen kaotične disperzne gradnje, za katerega bomo gotovo še ogromno plačevali, tako naša generacija, kot tudi tiste, ki šele prihajajo. Verjetno ne zaradi zavedanja, da je to dejansko problem nacionalnih razsežnosti, ki sega od vizualne polucije, ki uničuje naše kulturne krajine, pa tja do energetske, infrastrukturne, ekonomske in ekološke potratnosti. Žal bolj zato, ker nas bo v sanacijo s svojo zakonodajo in direktivami najbrž prisilila Evropa. Da ne naštevam vseh ostalih problemov ob in v prostoru, od izgube povezovalne, integralne vloge urbanističnega načrtovanja, preko velikih zemljiških špekulacij in pri(h)vatizacij tranzicije, pa tja do mačehovskega odnosa do naše kulturne in naravne dediščine ali nebrzdane rasti nakupovalnih središč in industrijskih con v naših naseljih. Tudi elementarne, participativne demokracije, ki smo jo prakticirali z javnostjo in politiko na delavnicah, ni od nikoder. Še vedno so stvari po eni strani bistveno prenormirane in okorne, po drugi strani pa pravno preohlapne, saj dopuščajo avtoritarno odločanje mimo zakonodaje. To se vidi tudi pri odnosu politike do t.i. civilnih iniciativ, pri katerih je sicer potrebno ločevati zrno od plev, vendar apriorna negacija pravice do soodločanja pelje stran od demokracije.

Morda bi v tem duhu povedal še kratko anekdoto, ki ilustrira stanje odločanja o prostoru, slika relacijo med politiko in stroko: župan in urbanist odhajata iz neke uspešne seje in župan mu ob tem v zanosu pove: »Veš, če jaz ne bi bil župan, bi bil pa urbanist«. Urbanist se kislo nasmehne in doda: »Saj, če vi ne bi bili župan, bi tudi jaz bil urbanist«. Šala odnos morda malo karikira, a ker delam z občinami po Sloveniji, lahko potrdim iz prve roke, da je ta simptom pri nas izrazito prisoten. Stroka je zapravila ugled in izgubila status, ki ga je nekoč morda imela in ga ima še vedno marsikje v razvitem svetu. Ne le, da nismo blizu vzvodov odločanja, marsikdaj nismo niti partner pri odločanju. In čeprav pripravimo marsikatere kakovostne strokovne podlage ali celovite rešitve in opozarjamo na posamezne probleme, se vse prevečkrat izkaže, da nas tisti, ki odločajo - pa najsi bodo to kapitalski igralci iz ozadja ali politika v spregi z njimi - potrebujejo le pro forma ali na papirju. V resničnem prostoru se potem zgodijo drugi scenariji, mimo nas ali s kupljeno stroko in spet smo tam: psi

sicer lajajo, a karavana gre dalje. V tem smislu bi apeliral, da vsi, tako tisti, ki boste nastopali in ste nosilci strokovnih institucij ali društev, kot tudi vsi ostali, naredite smeje korake v smeri premikov: ne le v zakonodaji ali prostorskih dokumentih, ki se nalagajo, ostajajo in obremenjujejo pisarne, ministrstva, županske oddelke za prostor, ampak tudi in predvsem v dejanskem, pa tudi političnem prostoru. Da uspemo, tudi v sodelovanju s kulturno, osveščeno javnostjo, premakniti stanje v prostoru na bolje.

Za konec se vrnem še na temo, ki se jo je pred mano dotaknil že predsednik Državnega sveta, ko je omenil staro modrost, ki se je je dobro zavedati. Vsi mi dejansko najprej oblikujemo svoje okolje, potem pa ono vzvratno oblikuje nas. Mi gradimo hiše, potem hiše gradijo nas. Zavedajmo se tega v najširšem, psihološko-antropološkem kontekstu. To vzajemno prežemanje je še najbolj prisotno pri najmlajših, ko so ti res še odprti in mehki za formiranje svoje osebnosti. Če živijo v kaotičnem, neurejenem okolju, če jih ne obdajajo harmonični odnosi, tako človeški, kot tudi prostorski, bodo iz njih težje zrasle uravnotežene, polne in ustvarjalne osebnosti. Ta tema posredno ali neposredno vpliva tako rekoč na vsako poro našega družbenega življenja: od nacionalnega interesa in makroekonomije pa tja do najbolj intimnih stvari, kot so percepcija življenja, drugega ali sebe. In zbornica za arhitekturo in prostor kot institucija, ki je že po naravi stvari malo velika in okorna, se kljub temu trudi tudi na tem področju premikati stvari na bolje, čeprav je to primarna dolžnost drugih sistemov. Znotraj nje se je namreč ustanovila skupina mladih arhitektk z imenom »arhitektura in otroci«, ki v vrtcih in šolah pričinja z vzgojnimi arhitekturnimi delavnicami za najmlajše. To so morda na videz drobni koraki, prvi kamenčki mozaika, ki pa pri najmlajših pričenjajo graditi veliko zgodbo o pomenih dojemanja in snovanja prostora in časa, v katerih kot skupnost živimo. Ter o vlogi avtonomnega posameznika, ki na ta način soodloča o svoji usodi, tukaj in zdaj.

Mag. Maja SIMONETI

Predstavitev poziva »Čas je za spremembe v urejanju prostora«

Poziv prostorskih načrtovalcev z naslovom »Čas je za spremembe v urejanju prostora« je začel nastajati jeseni 2009 (celotno besedilo sledi v nadaljevanju). Večja skupina načrtovalcev se je ob Svetovnem dnevu Habitata, 5. oktobra 2009, zbrala najprej v Cankarjevem domu na okrogli mizi Inštituta za politike prostora z naslovom: Kako s prostorskim načrtovanjem do pravičnejšega prostorskega razvoja? in kasneje še na okrogli mizi Fakultete za arhitekturo: *Kako ponovno do urbanizma v Sloveniji*. Dogodka sta vzpodbudila še več organiziranih in neformalnih razprav na katerih so se srečevali načrtovalci iz prakse, posamezniki različnih poklicev, od arhitektov in gradbenikov do sociologov in geografov ter ugotavljali, da so razmere v prostorski praksi res kritične.

V iskanju najustrežnejšega načina za nagovor odgovornih v državi k spremembam so bile obdelane različne možnosti. V želji, da bi se ob imenovanju novega ministra urejanju prostora v državi končno vendarle resneje posvetili, so načrtovalci sklenili napisati poziv za spremembe in povabiti najširšo strokovno javnost, da ga podpre.

S podporo Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije je skupina za pripravo poziva za spremembe v prostoru, ki so jo sestavljali Izidor Jerala, dr. Alma Zavodnik Lamovšek, mag. Maja Simoneti, mag. Jelka Hudoklin, dr. Aleš Mlakar, Liljana Jankovič Grobelšek, Leon Kobetič, Aleksandra Geršak Podbreznik, Borut Bončina in Karla Jankovič, delala kakšen mesec. Poziv je bil objavljen na internetni strani Zbornice in predstavljen na Trajektu ter posredovan tako predsedniku države kot predsedniku vlade in pristojnim ministrom kot predsednikoma Državnega zbora in Državnega sveta in svetniškim skupinam parlamentarnih strank. Namen poziva za spremembe v prostoru je bil povzeti oceno razmer na način, ki bi bil dovolj slikovit, da bi ga razumela širša javnost in bi spodbudil odgovorne na politični ravni k razmisleku. Sporočilo poziva za spremembe v prostoru so še pred njegovo prvo javno predstavitvijo, ki je bila tik pred posvetom v Državnem svetu februarja 2010, podprli številni posamezniki, med drugim pa tudi ustanove kot so pristojne fakultete in društva.

Poziv je odraz in dejanje odgovornosti, ki zaenkrat ni naletelo na odziv politične javnosti, je pa povezalo civilno družbo na področju urejanja prostora in postalo

osnova za razvoj partnerstva »Odgovorno do prostora«. V okviru tega potekajo različne dejavnosti od razstav do okroglih miz, katerih skupni cilj je razvoj javnega diskurza o prostorskem razvoju in prostorski politiki.

Besedilo poziva:

Čas je za spremembe v urejanju prostora!

Poziv prostorskih načrtovalcev in povezanih strokovnih javnosti k odgovornemu ravnanju s prostorom

Prostor je kot končna in omejena dobrina osnova za kakovostno in dostojno življenje posameznika in družbe. S prostorom je zato treba ravnati skrbno, razumno in načrtno - trajnostno. Podpisniki tega poziva, podobno kot številni posamezniki, strokovne javnosti, civilna družba in mediji ugotavljamo, da v Republiki Sloveniji s prostorom ne ravnamo tako.

Zato smo prostorski načrtovalci pripravili poziv predsedniku države, predsedniku vlade in Vladi Republike Slovenije, poslancem Državnega zbora in drugim pristojnim za urejanje prostora, da se zavzamejo za res potrebne spremembe v sistemu urejanja prostora in za bolj odgovorno ravnanje s prostorom. Strokovne javnosti enostavno ne moremo več prevzemati soodgovornosti za blokade razvojnih rešitev, ki so in bodo posledica nedomišljenih in neodgovornih politik.

Strokovnjaki ugotavljamo, da je stanje prostora na področjih razpršene gradnje in razvrednotenja krajine, nenačrtnega razvoja mestnih naselij, kaotičnosti razmer zaradi spreminjanja zakonodaje in zapletenosti in dolgotrajnosti postopkov enako slabo ali pa še slabše, kot je bilo sodeč po Oceni stanja in teženj v prostoru Republike Slovenije iz leta 2001. V prostoru zaznavamo razvrednotenja ključnih prvin, ki so nosilke prepoznavnosti Slovenije. Nepoznavanje pomena in možnosti prenove degradiranih urbanih območij ter na regionalni ravni neuskklajene gradnje gospodarskih središč in stanovanjskih območij, ki po posameznih občinah vodita k nesmotrni pozidavi kulturne in naravne krajine. Razprave o obsežni pozidavi kmetijskih zemljišč prikrivajo dejstvo, da je zmanjševanje obsega obdelovalnih zemljišč predvsem posledica zaraščanja zaradi opuščanja obdelave. Zaradi tega, ker slabo deluje sistem nadzora, se še vedno srečujemo s prakso nelegalnih in neustreznih gradenj in prenov. Poleg navedenega pa izostaja tudi razvoj stroke, ki zaradi tega, ker država ne spodbuja raziskovalnega dela in poglobljanja znanja, izgublja korak s primerljivimi evropskimi strokovnimi okolji.

Mesta, ki bi danes morala biti z vso svojo raznolikostjo glavni dejavnik razvoja v Sloveniji, iz številnih razlogov demografsko slabijo, medtem pa se v njihovem zaledju in zlasti na podeželju ter vzdolž avtocestnega križa širi stanovanjska gradnja, ki

zaradi odmaknjenosti od delovnih mest in družbenih dejavnosti povzroča številne dnevne migracije z osebnimi avtomobili, hkrati pa, zaradi premajhne koncentracije prebivalstva povsem onemogoča tudi rentabilnost nujno potrebnih oskrbnih in družbenih funkcij. Dolgotrajna naklonjenost razpršeni individualni gradnji in odsotnost gradnje javne družbene infrastrukture, kažeta na neodgovornosti družbe za stanje v prostoru. Takšno ravnanje dolgoročno slabo vpliva na kakovost okolja in bivanja.

Odročnejša podeželska območja v Sloveniji se hkrati praznijo in razvojno nazadujejo. Demografsko izpraznjena območja, zaraščanje kmetijskih zemljišč in slaba infrastrukturna opremljenost teh delov nacionalnega teritorija, so odraz škodljivega podrejanja trendom in pomanjkanja volje za usmerjanje in podpiranje razvoja v prostoru.

Oba pojava sta medsebojno povezana in kažeta na zadrege vodenja prostorske politike v Sloveniji. Razmere v prostoru so odraz težav s prenosom deklarativnih ciljev v prakso. Po desetletju tranzicije sta bila sicer sprejeta dva dokumenta: Ocena stanja in teženj v prostoru (2001) in Politika urejanja prostora (2001), ki pa v praksi nista zaživela. Podobno usodo pa doživljata tudi Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2002) in Prostorski red Slovenije (2004). Vsi navedeni dokumenti, ki naj bi na strateški ravni načrtali obrise ravnanja družbe s prostorom, so bili pripravljani in sprejeti v navezavi s prostorsko zakonodajo, prvo po prehodu družbe v tržno ekonomijo (ZUreP-1, 2002). Očitno so bili ti dokumenti sprejeti neodgovorno in brez ustrezne povezave z ostalimi strateškimi razvojnimi dokumenti države. O njihovih učinkih na dnevno politiko rabe prostora se namreč nihče ne sprašuje. Tudi če bi držalo, da so bili v celoti slabo pripravljani, pa je nerazumno, da jih niso nadomestili novi strateški akti. Kot vemo, je bil sprejet nov zakon (ZPNačrt, 2007), medtem ko se na politični ravni vlada ni ozirala na veljavne dokumente, ampak je razvojno politiko vodila bolj ali manj izključno v duhu neoliberalne svobode graditeljstva na svoji zemlji. Posledica tega je, da v Sloveniji nimamo niti dogovora o standardnem naboru podatkov, ki opisujejo stanje v prostoru, kaj šele da bi skrbno vrednotili različne razvojne programe in politike v luči učinkov na stanje v prostoru. Ker spremembe zakonodaje ne temeljijo na poglobljenih analizah veljavnih aktov in ne upoštevajo pripomb iz prakse, se razmere spreminjajo samo na slabše.

Znano in dokumentirano je, da je v preteklosti strokovna javnost ob predlogih novih politik in programov, ki pomembno vplivajo na ravnanje s prostorom, opozarjala, naj bodo le-ti zadržani, izvedljivi in razumni. Kljub temu se je utrčila praksa vnaprejšnjih rezervacij prostora, ki onemogoča razumno usklajevanje različnih rab prostora. Zaradi omejenosti in končnosti prostora se rabe v prostoru prekrivajo in v nekaterih delih tudi izključujejo. Če imajo rabe vnaprej zagotovljene razvojne teritorije, se bistveno upočasnijo ali celo onemogočijo umeščanje novo porajajočih in razvojno pomembnih

prostorskih ureditev v prostor. Da prav opisano normirano varstvo obvladuje razmere v urejanju prostora v Sloveniji priča dejstvo, da je manj kot 3% občin od januarja 2003 do novembra 2009 v zakonsko predpisanem roku uspelo s številnimi prekrivajočimi se politikami uskladiti in sprejeti nove občinske prostorske načrte. Še bolj kritično je umeščanje državnih prostorskih ureditev v prostor, saj številni projekti, predvideni za črpanje nepovratnih sredstev evropskih finančnih virov v finančni perspektivi, ki se izteče v letu 2013, še niso umeščeni v prostor. Odveč je v tem kontekstu opozoriti na košljivost ideje, da bi usodo teh konkretnih projektov lahko rešili z novim zakonom, ki bi veljal izključno za njihovo umeščanje v prostor.

In vendar Vlada Republike Slovenije pripravlja tak zakon (Zakon o umeščanju prometne, energetske in vodne infrastrukture v prostor) in tako posega v materijo že oblikovanih politik vnaprejšnjih rezervacij prostora. Njen poseg je utemeljen z realizacijo ključnih državnih razvojnih projektov, saj naj bi sicer pomembna vsota pripadajočih evropskih nepovratnih sredstev ostala neizkoriščena. Ta sredstva pa so praktično edina prosta sredstva, ki jih gospodarsko finančne strategije lahko namenjajo ključnim razvojnim projektom izhoda iz recesije. Če je v kontekstu te razprave tako brezprizivno opredeljeno finančno ozadje novega zakona možno prevzeti, pa je naravnost nepojmljivo, da se sočasno ne pripravljajo tudi primerljivi posegi v že sprejete politike, ki bi omogočali enakovredne pogoje pri umeščanju vseh posegov v prostor. Kljub zadostnim finančnim virom se namreč tudi investitorji drugih posegov srečujejo z ovirami, kot so prepočasni in neučinkoviti postopki, premalo zavezujoče informacije o možnostih gradnje in pretirana birokratizacija urejanja prostora. Strokovna javnost iste ovire prepozna v presekah množice sprejetih politik, ki so medsebojno omejujoče ali izključujoče. Zato se mnoge porajajoče se razvojne pobude v prostor umeščajo s tolikšnim tveganjem, da prostor Slovenije enostavno ni konkurenčen niti v merilu regije in Evrope še manj pa na globalnem trgu.

Strokovne javnosti napovedujemo organizacijo vrste strokovnih srečanj, posvetovanj, konferenc in drugih uveljavljenih oblik izmenjave mnenj in izkušenj, na katerih bomo predstavljali stanje v prostoru, ključne probleme urejanja prostora, razvojne izzive in pristope ter metode njihovega reševanja. Nosilce javnih politik in upravne institucije vabimo, da javno izmenjavo mnenj in izkušenj podprejo, se je udeležujejo in tako prispevajo k razvoju inovativnih rešitev za spremembe v politiki in sistemu urejanja prostora, ki naj prispevajo k bolj odgovornemu ravnanju s prostorom.

Pričakujemo, da bodo v bližnji prihodnosti določeni statistični in drugi kazalniki spremljanja (I.) stanja v prostoru, (II.) učinkov veljavnih politik in (III.) politik v pripravi na prostor, da bo (IV.) omogočena javna dostopnost do zbranih statističnih in drugih kazalnikov in (V.) uveden sistem periodičnega javnega poročanja o vrednotenju učinkov politik in stanju v prostoru.

Pomembno se nam zdi, da bi v Sloveniji ponovno vzpostavili sistem urejanja

prostora, da bi torej vodili politiko ravnanja s prostorom na ravni vsakdanje rabe in načrtovanja dolgoročnih sprememb in prenove ter opustili golo retoriko umeščanja novih posegov v prostor in varovanja pridobljenih teritorialno razvojnih ali varstvenih pravic nosilcev politik in področij. V ta namen predlagamo reorganizacijo strokovnega dela in uvedbo službe ali urada, ki bi deloval v okviru Vlade RS ter postal odgovoren za spremljanje, vrednotenje in napovedovanje stanja prostora in učinkov prostorskih razsežnosti politik in programov. V danih razmerah je nujna vzpostavitev strokovno avtonomne službe in politike, ki bi bila odgovorna najvišji ravni odločanja, to je Vladi RS in javnosti in ne nosilec urejanja prostora, ki so hkrati nosilci odločanja na ravni posameznih ministrstev. Po naši presoji lahko vzpostavitev takšne službe ali urada in vzpostavitev rednega spremljanja in poročanja o stanju v prostoru sorazmerno hitro nadomesti pomanjkljivosti sistema urejanja prostora in zagotovi ustrezne pogoje za vzpostavitev učinkovitejšega, predvsem pa bolj preglednega in s tem odgovornega trajnostno naravnane sistema urejanja prostora.

Poziv strokovne javnosti je odraz vsesplošno dozorelega mnenja, da so razmere v urejanju prostora kritične in potrebne korenitih sprememb. Naš poziv je tudi odraz odzivanja na angažma civilne družbe in splošne javnosti, ki je prav tako izrazito kritična do ravnanja s prostorom in nam ne dopušča več odlašanja z resnim, vsebinskim in doslednim opozarjanjem na težave.

S spoštovanjem.

*Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije
mag. Andrej Goljar, univ.dipl.inž.arh., predsednik
Ljubljana, 5. februar 2010*

Prof. Vladimir Braco MUŠIČ

Paberki o urejanju prostora v letu 2010

*/ don't know which direction civilization marches
-whether north towards Kilburn and Golder's Green, or over
the river to the Elephant and Clapham and Sydenham and
all those other mysterious places.*

Aldous Huxley

Tudi jaz ne vem v katero smer koraka naša ljubljanska urbana civilizacija: ali po Šmartinki proti malemu mestu velikih (in nepotrebnih) nakupov (BTC, Mc Burgerju ali reaktorju v Podgorici) ali po Tržaški, mimo Bonifacije in bahavih obrtniških hiš od Dolgega mostu in Kosovega polja do Majlonda, čez Cankarjev klanec in Ravbarkomando na Kras ali po Celovski, mimo drugega, to pot Mercatorjevega malega mesta velikih in malih nakupov vse do samostojnosti hoteče šentviške fare s Škofovimi zavodi do Vižmarskih trat ali po Dolenjki, mimo strelišča, rakovniških Salezijancev in pripadajočih nun, mimo Galjevice, Rudnika, veletržnice do želimeljske kadetnice Ecclesie militans in naprej, vse do dežele cvička in drugih misterioznih krajev? Mogoče pa se vrti in lovi svoj lastni rep tam okoli gradu in gredoč piše feministične, šovinistične in narkijske grafite ter prižiga sveče okoli Sv. Jožefa, Robbovega vodnjaka in prizidka Name? Iz te vrtavke kakšne ljubljanske urbanite* (* ne urbaniste, temveč prebivalce mesta) odnese do Cukrarne, Kolizeja, Stadiona ali Jurčkovega štradona. Nekateri meščani pa se napotijo čez Roje v obsavske loge in imajo tam kopanje, piknike, pranje avtomobilov, srečanja z vedno bolj civiliziranimi Romi ali na Marost, v samoto žab, želv in divjih odlagališč smeti...

Tudi na taka ali podobna, mogoče manj zafrkljivo postavljena vprašanja in izhodišča, bo morala odgovoriti strategija za usmerjanje prostorskega razvoja Mestne občine Ljubljana, ki se jo znova lotevajo mestna občina Ljubljana in njej prijazne obmestne občine (!?). In kakšna bi bila šele vprašanja, če bi se vprašali za dogajanje v Mariboru in okolici ali v Celju in okolici ali v Obalnem somestju ali v Jeseniško-Blejskem-Radovljiškem somestju, ki je pravkar začelo graditi svoj skupni *American-like Centre*. Ob pripravi odgovorov bi se morali zediniti okrog **prvin, ki**

skupaj določajo značaj urbanizma! (Gl. in cit. Feinstein /VBM 1982-2003/04)

Še vedno, že drugič, tretjič ali celo četrtrič v zadnjih desetih letih, poskuša MOL s pomočjo države (!) opredeliti sodobne osnove svojega prostorskega razvoja. Kaj vse se je dogajalo ali zgodilo medtem in kaj vse je, po desetih ali petih letih drugače, v delovanju ekonomskih, socialnih, političnih ali celo kulturnih, tehnoloških in drugih sil, ki oblikujejo mesto? Ali je sploh kaj bistveno drugačno? Kako pomemben je pravzaprav, glede na aktualno problematiko vsebine, Zakon o urejanju prostora (ZureP - UL RS 110/02 in 8/03), ki smo ga čakali zelo dolgo, skoraj 15 let in ki ga menda pravkar popravljajo v duhu koalicijske pogodbe, »napredka« kapitalističnih družbeno-ekonomskih odnosov in še česa. Omenil sem MOL - Mestno občino Ljubljana, vendar čutijo izvirne probleme aktualnega zakona tudi vse druge občine, majhne in velike, tiste, ki so povezane med seboj in tiste, ki niso ali nočejo biti. Menda je le ena občina, novomeška, bila v stanju, da pripravi strateški načrt in da razmeroma uspešno rekonstruira svojo urbanistično službo. Na splošno pa so se te službe razsule in privatizirale ...

Naj kar takoj povem svoje mnenje o najbolj razvpitem delu veljavnega zakona, tj. o tipologiji planskih in izvedbenih aktov. Po mojem mnenju je iskanje novih nazivov nepomembno, ker je čisto prav, če uporabljamo nazive in vsebinske ter prostorske razsežnosti, ki so običajne za prakso v razvitih evropskih državah. Tej praksi končno sledimo že od 60-ih let prejšnjega stoletja, s kratko epizodo intenzivnega prepletanja družbenega in prostorskega planiranja, pa še tam smo bili primerljivi (in domiselni ter odgovorni), ker smo pravzaprav osvajali v Zahodni Evropi in ZDA vse bolj uveljavljeno sintagmo *Societal Planning* (in ne *Social* v smislu socialističnega). Še slabše pa je, da se ponavljajo ali uvajajo rituali »planiranja«, rituali, ki se oblikujejo na mitih... Slabše zato, ker se ti miti in rituali pojavljajo v kontekstu in konspektu participacije javnosti, oz. demokratizacije načrtovalske dejavnosti.

V veliki večini občin, ki so se lotile izdelave in sprejemanja temeljne prostorske in urbanistične dokumentacije, je mogoče opaziti težave zaradi čakanja na dejanske posledice 'predvolilnih' in 'povolilnih' sprememb. Slej ko prej so prisotna tudi spoznanja o različnih deležih načrtnega in smotrnega urejanja prostora ter spontane in parcialne (nekompleksne) izgradnje in spreminjanja prostora. **Večje kot mesto je in bolj kot kompleksno postaja, večji je delež 'izvenplanskega', tj. spontanega ali le delno usmerjevanega prostorskega razvoja.**

Zdaj bi moral svoje uvodne besede naravnati na kaotične razmere na področju družinske gradnje, kjer nas ne moti le izsiljevanje zazidljivosti zemljišč, ki ne bi smela biti zazidljiva le iz ekoloških ali estetskih razlogov, temveč tudi zaradi poplavnosti, nestabilnosti hribin, mezo in mikro klime in še česa, da o prometni dostopnosti in polihromaciji sploh ne govorim ...

In zdaj bi moral govoriti še o sistemu vrednot in o širših družbenih interesih in ciljnih, da o ideologiji (kot lažni zavesti!), sploh ne govorim ... Naj se ob zaključku vrnem k problemu **konsolidacije upravnih in strokovnih služb** in s tem tudi k problemu **konstituiranja pokrajn. Le-te namreč nujno potrebujemo zaradi urejanja prostora in zaradi urbanizma!**

PRVINE, KI DOLOČAJO ZNAČAJ URBANIZMA

PROCESI:

proizvodnja vrednosti ekstrakcija vrednosti
pretok vrednosti reprodukcija proizv. sil

DEJAVNIKI:

industrijalci, graditelji zemljiški posestniki
bankirji, trgovci politične stranke in gibanja

STRUKTURE:

prost, vzorec naložb prost, vzorec rezredne idr. soc. diferenciacij
organizacija države urb. morfologija družbeni odnosi v proizvodnji

po Feinsein (v Paris, ed. 1982) VBM

IPŠPUP + podipl. BF-KA 2003/04

Dr. Andrej POGAČNIK

Za trajnostno prostorsko, gospodarsko, socialno in okoljsko načrtovanje

V začetku 70-ih let smo na veliko govorili o interdisciplinarnosti, timskem ter inter-institucionalnem delu. Prostorski planerji smo medse vabili okoljevarstvenike, sociologe, ekonomiste, agronome, hidrologe, prometne inženirje. Toda ta komunikacija je bila samo enostranska, enosmerna. Druge stroke so odrivale prostorsko načrtovanje in si prilaščale vedno večji kos prostora iz svoje domene. Kmetijstvo, varstvo naravne, kulturne dediščine, krajine, varstveni pasovi virov pitne vode, zaščiteni gozdovi, so postali prostori, izključeni iz prostorskega načrtovanja. Urbanistom so ostajale zaplate, krni, ostanki prostora za lociranje potrebnih razvojnih projektov. Prostorsko urejanje je postalo izključujoče in ne usklajevalno.

Stroke, ki so sprva odigrale pomembno vlogo pri ohranjanju narave, rastlinskih in živalskih vrst ter kulturnih spomenikov, varstvu virov pitne vode, so postale reakcionaren in izključujoč branik parcialnih interesov brez kreativne komponente ustvarjati bolj naravne, bolj biotsko raznovrstne in kulturne, bolj kmetijsko uspešne, bolj varne in z vodo bogate prostore. Konzervirajo obstoječe stanje brez zavedanja o stalni dinamiki naravnih procesov. Pozabljajo, da je prav človek ustvaril kulturne krajine, ki so predmet varstva, da je uravnaval populacije živali, da je s hidrotehničnimi deli varoval naravo pred njenimi lastnimi razdiralnimi silami – če omenim samo nekaj vidikov urejanja prostora.

Prostorska sinteza kot nadgradnja sektorskih vidikov, je vse bolj izostajala. V dojemanju ljudi sta se pojma urbanizem in prostorsko načrtovanje vse bolj razumela kot varstvo okolja – kot tisto edino pravilno urejanje prostora. Najboljši načrtovalec prostora naj bi bil tisti, ki varuje, prepoveduje, riše vse širše meje varovanih območij in se bojuje proti »zločinski« navezi kapital – politika. Tudi naše ministrstvo je najprej Ministrstvo za okolje. Naš stanovski časopis, glasilo MOP-a, v 90% objavlja zgolj prispevke biologov, meteorologov, pa pravnikov, politologov – skoraj nikoli pa prostorskih načrtovalcev.

Urbanisti, prostorski planerji smo poklicani, da prevzemamo odgovornost za kreativno, ustvarjalno, kulturno podobo prostora in njegovo smotro izkoriščanje! Mi smo tisti, ki smo poklicani zarisati meje kmetijskih zemljišč in gozdov, Nature 2000, regijskih in krajinskih parkov, režimov varstva voda in kulturne dediščine! Ta

apel je namenoma ekstremen v svoji zahtevi, skuša pa spodbuditi k razmisleku in streznitvi.

Tako kot so pred leti biologi sami določili in vsilili varstvo na 35% ozemlja, enako kot so agronomi sami določili kategorije kmetijskih zemljišč, kot so gozdarski inženirji določili varovalne gozdove, vodarji pasove varstva virov pitne vode in umetnostni zgodovinarji stavbe in njihova območja varstva – tako naj prostorski načrtovalci sami in po celostni presoji razmejijo območja varstva med seboj in ta s prostori človekovih dejavnosti, t.j. stanovanj, proizvodnje, kmetijstva, turizma, prometa, proizvodnje energije, gozdarstva, rekreacije v naravnem okolju.

Za tako odgovorno delo pa mora biti prostorski načrtovalec visoko izobražen strokovnjak s širokimi znanji iz ekologije, agronomije, kulturne dediščine, vodarstva, geoinformatike in drugih. Imeti mora visoka etična merila, smisel za prostorsko sintezo, za spoštovanje interesov sektorjev, pa tudi krajanov in širšega občestva.

Prostorski načrtovalec se mora dvigniti nad filozofijo koristi posameznega sektorja in služiti krovnim, celostnim javnim koristim, in mora poleg ekologije narave enakovredno upoštevati tudi ekologijo človeka. Tudi družbena, gospodarska, socialna *sustainability* so enakovredne trajnostnim maksimam ohranjanja narave in naravnih virov.

K skorajšnjemu izumrtju prostorskih načrtovalcev izjemno prispevajo množični mediji. Ti imajo levji delež zaslug za izničenje vsake ustvarjalnosti v prostoru. Urbanistična problematika jih zanima samo v primeru afer in konfliktov, pa najsi gre za Volovjo reber, elektrarne na Muri, vikende na Malem Vrhku, trboveljsko cementarno, za ljubljansko tržnico ali Kolizej. In takrat se vedno postavijo na stran ekstremnega varstva okolja, enostransko zagovarjajo razne civilne iniciative, skupine pritiskov in lokalne okoljevarstvene aktiviste. Pravna država, gospodarska, socialna vzdržnost in interesi nas vseh, jih ne zanimajo. Pomembnejša je skupina egoističnih posameznikov, ki nočejo verjeti niti uradnim meritvam, podatkom in dokazom. S svojim vztrajnim ponavljanjem vedno iste neresnice ta postane sčasoma edina resnica in javno mnenje se počasi obrača v še tako absurdno smer.

Značilen primer je ekološka sanacija Šoštanjske termoelektrarne. Že stalno, ponavljajoče se poimenovanje *Šesti blok* zavaja, kot da gre poleg petih onesnaževalcev še za šestega! Nihče ne poudari, da gre za zmanjšanje onesnaženja, za večji energetski izkoristek, skratka v celoti za usmeritve Evropske unije. Neodgovorno se poigravajo z opcijo, da bi Slovenci ob zaprtju TEŠ tretjino elektrike kupovali na svetovnem trgu in to elektriko, ki bi bila v veliki meri proizvedena v termoelektrarnah. S tem ne bi storili nič, dihali bi enako onesnažen zrak, ki kroži okoli planeta in bili deležni enakega učinka klimatskih sprememb. Brezvestno bi pognali na cesto tisoče rudarjev in vseh, ki živijo od rudnika Velenje in pahnili šaleško regijo v depresijo. Državljeni

pa bi zopet plačevali račun za nov davek za zapiranje in sanacijo velenjskega rudnika. In ta, povsem absurden, suiciden scenarij postaja vse bolj realen.

Tudi ekološki fundamentalizem je med povzročitelji obubožanja podeželja, izseljevanja, zaraščanja in propadanja kulturne krajine. Z nemogočimi zahtevami po sonaravnem kmetovanju uničuje slovenskega kmeta in v naših trgovinah se bohotijo poceni in masovno pridelani produkti iz Evrope in sveta. Kako licemersko je pridiganje Avstrijcev, naj zaščitimo našo Muro, potem ko so sami zgradili verigo hidrocentral vse od državne meje navzgor. S križarsko borbo proti daljnovodom, plinovodom, vodnim akumulacijam, vetrnim elektrarnam in sploh vsemu, je slovenski prostor vse bolj nekonkurenčen za domače ali tuje investicije. Zakaj mediji niso zagnali hrupa, ko je bil Seaway prisiljen zgraditi ladjedelnico za več milijonov evrov v italijanskem Tržiču, potem ko je bilo nemogoče najti lokacijo na slovenski obali? In to za čisto dejavnost, temelječo na domačem znanju, vrhunskih tehnologijah in z visoko dodano vrednostjo? Zakaj se sto tisoč Tržičanov kot en mož ne dvigne proti plinskemu terminalu v Žavljah, še zlasti, če so doživeli teroristični napad – požar na rezervoarju nafte in Sevesso? Ker razumejo, da gospodarski, kulturni, turistični razvoj Trsta bazira na izjemni geografski legi Trsta in s tem na razvoju pomorstva, logistike in energetike. S kakšno lahkoto rišemo kroge vplivov na okolje po ozemlju tuje države in to pri projektu, ki služi večji energetski varnosti in zanesljivosti oskrbe Evropske unije. Kako se bomo počutili, ko bodo Italijani risali enake radije vplivov po Sloveniji pri širjenju luke ali energetskega terminala v Kopru ali Hrvati pri izgradnji NEK II pred vrati Zagreba?

Licenca P Zbornice za arhitekturo in prostor (ZAPS) bi morala postati izvorna in izključna licenca za prostorsko načrtovanje, ne pa »tolažilna nagrada« za geografe, geodete, komunalne inženirje – ki imajo izkušnje, znanja in opravljen strokovni izpit. Ob tem je licenca skoraj brez vseh pooblastil in možnosti samostojnega dela. Licenca P bi morala biti pod enakimi pogoji dosegljiva različnim strokovnim profilom pod pogojem ustreznih znanj in izkušenj. Povsem nepotrebno je vezati licenco za prostorsko načrtovanje za arhitekta in krajinske arhitekta z licenco za projektiranje.

Ne nazadnje še nekaj o izobraževanju urbanistov in prostorskih načrtovalcev. Po domala 37-ih letih obstoja prav sedaj zaključuje študij zadnja generacija študentov Interdisciplinarnega podiplomskega študija prostorskega in urbanističnega planiranja. IPŠPUP je odnesla in dokončno ukinila Bolonjska reforma. IPŠPUP je zelo ustrezno in smiselno izobraževal prostorske načrtovalce, in sicer po že doseženi univerzitetni diplomi in jim dal krovna in povezovalna znanja. Z bolonjsko reformo je študij razpadel v dve stopnji, tj. v dve letni bolonjski magistrski študij v 4. in 5. letniku, ter v 3. stopnjo oz. doktorski študij. Rekli bi lahko, da je prvi prezgoden, drugi pa prepozen. Še slabši produkt bolonjske reforme pa je zapiranje

strok oz. študijskih programov znotraj fakultet. Prostorsko planiranje je postalo v taki ali drugačni obliki študij na drugi stopnji na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, na Inštitutu za krajinsko arhitekturo Biotehnične fakultete, na Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo na Univerzi v Ljubljani. Tovrstni že potrjeni programi pa obstajajo tudi na Gradbeni fakulteti Univerze v Mariboru in na Primorski univerzi v Kopru. Pretok med fakultetami in univerzami bo minimalen in tisti, ki bodo končali prvo stopnjo, bodo nadaljevali magistrski študij na isti fakulteti – kar bo lažje, z manj riziki in k čemur jih bodo usmerjali profesorji. S tem bo bistveni cilj bolonjske reforme po interdisciplinarnosti in prehajanju med fakultetami izostal. Drugače bo morda na doktorskih študijih, vendar bodo ti zajemali majhno število v raziskovalno in akademsko delo usmerjenih študentov.

Študij gradbeništva z usmeritvijo v prostorsko načrtovanje bo na Primorski univerzi v Kopru potekal od 1. letnika dalje. Ob tem se vprašamo, ali je to prava pot?

Ali je smiselno prostorske načrtovalce in urbaniste šolati od 1. letnika dalje? Komajda. V prvih letih se študent še »išče« in je bolje, da si pridobi osnovna znanja, teoretične podlage in navsezadnje nek osnovni poklic – kot so arhitekt, geograf, geodet, gradbenik, krajinar, sociolog, ekonomist itd. Od tu dalje, torej po treh letih, pa se študent lažje že kot osveščena oseba odloči za poklic prostorskega načrtovalca. Študiji, ki se začenjajo s prvim letnikom, preveč radi zapadejo skušnjavi paberkovanja po raznih povsem raznorodnih disciplinah. Malo ekonomije, malo sociologije, malo prava, inženirskih ved, umetniškega oblikovanja, varstva okolja – in že je tu prostorski načrtovalec. »Spoznati se na vse« brez resnega temelja v vsaj eni vedi pa je zavajajoče in neresno. Poleg tega pa bo le malo študentov iz študija izstopilo po prvi bolonjski stopnji. Ena od temeljnih napak bolonjske reforme je bila domneva, da gospodarstvo potrebuje strokovnjake s tremi leti dokončanega šolanja. In to velja tudi za prostorske vede.

Mag. Peter GABRIJELČIČ

Permisivnost slovenske prostorske politike

Mislim, da smo si lahko edini v tem, da je stanje v slovenskih mestih in predvsem na mestnih periferijah, kar se tiče urbanizma, porazno. Neurejenost slovenskega prostora daje vtis, da je na delu permisivna prostorska politika, ki omogoča, da je v prostoru vsem in vsakomur vse dovoljeno. Vendar je v resnici prav obratno. Imamo silno zapleteno in restriktivno prostorsko zakonodajo, ki vodi v leta trajajoče upravne postopke, ki dušijo razvojne pobude. Pričujoči urbani kaos pa ni stvar naključja. Je posledica sistemske napake naše prostorske zakonodaje, ki je že leta 1980 posredno ukinila urbanistično stroko, ukinila institucijo mestne strokovne urbanistične službe, ki je skrbela za javni interes, in ukinila mestne strukturne načrte kot delovno orodje urbanistov (umeščeno med OPN in OPPN). S tem smo ukinili tudi urbanizem kot stroko.

V tujini je med županovimi dolžnostmi na prvem mestu zapisana skrb za podobo kraja- dokaj nenavadno glede na slovensko situacijo, kjer je v večini slovenskih občin urbanizem predvsem stvar dnevne politike in vsakokratne politične geometrije v mestnem svetu. In vendar je velika pozornost za skrb za podobo kraja smiselna. Prvič zato, ker zvišuje urejeno, kvalitetno oblikovano urbano okolje splošno produktivnost in ustvarjalnost ljudi in drugič zato, ker govori urejen kraj posredno o uspešnem poslovanju lokalnih oblasti in zato zvišuje zaupanje domačih in tujih vlagateljev v nove naložbe v prostoru. Urejen urbanizem je pogoj za trajno ohranitev vrednosti objektov in naložb, saj zagotavlja dolgoročno stabilnost in kvaliteto urbanih ambientov ter njihovo infrastrukturno urejenost.

Glede na sodobna dogajanja v slovenskem urbanizmu lahko trdim, da ima Slovenija še vedno vse značilnosti države v tranziciji. Predvsem v dojemanju stvarnosti, ki se zdi kot dokončen obračun s socialistično preteklostjo in njenimi sistemskimi rešitvami, nasproti sedanosti, ki se zdi kot iluzija totalne svobode v razpolaganju s privatno lastnino. Potem, ko smo prešli iz socialne v kapitalistično družbeno ureditev, smo zamenjali tudi sistem državnega administrativnega planiranja s planiranjem, ki ga uravnavajo težnje trga. Večina današnjih investorjev je prepričana, da prostorskega planiranja in urbanizma v novih razmerah ne rabimo, oziroma da so urbanistični načrti le ovira naložbenim pričakovanjem investorjev

in odvečen in škodljiv relikv socialistične dobe. Takšnemu prepričanju sledi v veliko meri tudi naša prostorska zakonodaja oziroma interpretacija te zakonodaje v praksi (v večini smo ukinili že sprejete zazidalne načrte in jih nadomestili z ohlapnejšimi prostorsko ureditvenimi pogoji).

Do začetka 80-ih let prejšnjega stoletja so vsa večja slovenska mesta v skladu s takratno zakonodajo izdelovala na podlagi krovnega republiškega prostorskega plana generalne urbanistične plane, ki so imeli tudi elemente strukturnih načrtov (GUP-e) katerih nosilci so bili mestni urbanistični zavodi, kot proračunske mestne strokovne službe, ki so skrbeli za javni interes in imeli zgodovinski spomin (arhiv) ter so bili generator strokovnih kadrov in potrebnega znanja. Zaradi močne strokovne avtoritete (kot ovire političnim interesom in interesom lobijev) in pogosto tudi monopolnega ravnanja, so bili zavodi leta 1980 posredno ukinjeni, saj jim je bila z novo zakonodajo, ki je ukinjala GUP-e, posredno ukinjeno tudi proračunsko financiranje. S tem so postali Zavodi projektantska podjetja na trgu, občine pa so izgubile strokovno službo, ki je skrbela predvsem za javni interes.

Mnogi od kolegov, ki smo se udeležili posveta, smo bili v preteklih desetletjih vpleteni v pripravo nove prostorske zakonodaje. Opozarjali smo na potrebo k vračanju k stroki, k ponovnemu definiranju njene vloge v družbi in v procesu urejanja prostora, ter predlagali tudi ustrezne sistemske rešitve. Iz strokovnega vidika so nam bile naloge jasne in po našem mnenju tudi strokovno uresničljive. Vendar se je vse do danes izjalovil vsakršen poizkus, da bi sistem urejanja prostora ponovno postavili na strokovne temelje. Po mojem mnenju tudi zato, ker odgovarja neurejenost na področju prostorske in zemljiške politike predvsem številnim monopolnim zemljiškim in nepremičninskim špekulantom in odpira polje klientelizmu ter korupciji. Morda se zdijo moje besede preostre, vendar je temeljna razlika med situacijo pri nas in v tujini v vprašanju, kdo pobira zemljiško rento. V Sloveniji poberejo zemljiško rento lastniki zemljišča ali nepremičninski špekulanti, namesto da bi občine (ki v resnici omogočijo spremembe rabe zemljišč in s tem povečajo njihovo vrednost) takšna zemljišča ustrezno obdavčile ali jih odkupile, jih komunalno uredile in ponudile trgu. V Sloveniji je praktično nemogoče kupiti gradbeno parcelo na dostojen način. Vse je povezano s špekulacijo, korupcijo. Kot da je potrebno vstopiti v kriminalno združbo, da bi prišel do zazidljivega zemljišča.

Vsi predlogi za novo, ustrežnejšo zakonsko ureditev, pri katerih sem imel priložnost sodelovati s kolegi, so se tako še pred parlamentarno razpravo izjalovili. Morda tudi zato, ker je veliko poslancev iz vrst županov, ki ščitijo predvsem parcialne interese svojih občin. Zato sem prepričan, da je neurejenost slovenskega prostora predvsem politični in ne toliko strokovni problem. V tako zamegljenih pogojih prostorske politike je stroka potisnjena v vrtiljak nenehnega izumljanja novih in novih nadzornih mehanizmov, s katerimi bi zavrli prisotni urbani kaos. Ker se zaradi

izostanka politične volje ne osredotočimo na reševanje bistva problema, je učinek prav nasproten. Še večja disperzija sektorskih politik, prohibicija stavbnih zemljišč, netransparentnost in nedomišljenost novih parcialnih varovalnih instrumentov. Vse to nas še bolj oddaljuje od strokovnih a hkrati enostavnih sistemskih rešitev ter ustvarja plodna tla za še večjo špekulativnost in koruptivnost. Zato pozivam k politizaciji tega problema, kar mora postati ena od ključnih prioritiet vladne politike. Potrebno bo doseči stvarno parlamentarno razpravo o prostoru, jo odlepiti od dnevne politike, da bo na načelnem nivoju vzpostavila hierarhijo nacionalnih prioritiet in postavila potrebo po urejenem nacionalnem prostoru na najvišje mesto. Šele ko bo ta prioriteta zapisana tudi v slovensko ustavo, bo ponovno nastopil čas tudi za stroko.

Prof. dr. Davorin GAZVODA

Krajina – od regionalnega plana do stanovanjskega zelenja

Slovenija se je znašla v nezavidljivi situaciji, ko, kljub veljavni zakonodaji in dobri praksi urejanja prostora v preteklosti, ne najde pravega načina za učinkovito in kakovostno prostorsko načrtovanje, ki bi z usklajenimi plani na vseh ravneh ustrezno regulirala razvojne posege na eni strani in zagotavljala smiselno varovanje naravno bolj ohranjenih območij na drugi. Namesto tega imamo razmeroma konfliktno sektorsko planiranje posameznih prostorskih sistemov in delov prostora, kjer se s skrajnih pozicij poskuša zagotoviti čim večji izplen za konkretno prostorsko rabo, pa naj gre za načrtovanje energetske infrastrukture ali pa npr. varovanje območij, zajetih v Naturo 2000. Zadnje spremembe prostorske zakonodaje (ZPN) niso prinesle kakovostnih premikov, občine zamujajo z izdelavo svojih prostorskih planov, usklajevanje na regionalni ravni, ki bi lahko predstavljala pomembno raven med državnimi prioriteta in občinskimi potrebami z regionalnimi plani ne deluje oz. ni dovolj izkoriščeno. Zato je nujno, da se opravi analiza (ne) učinkovitosti prostorske zakonodaje, zlasti v smislu usklajenosti posameznih sektorskih zakonov in možnosti njihovega usklajevanja, kar bi morale biti zajeto v Zakonu o prostorskem načrtovanju. Pri tem je potrebno ponovno preveriti, do katere mere se dejansko implementira ratificirana Evropska konvencija o krajini, ki bi lahko služila kot pomoč pri usklajevanju posegov v prostor tudi preko konkretne nacionalne zakonodaje.

Primerov slabega urejanja prostora je vsako leto več. Več je konfliktnih situacij, že kar afer, v smislu neustreznih zazidalnih načrtov v kulturni krajini ali na robu ter celo znotraj ostankov naravne krajine. Prostorski red Slovenije ni bil dokončan, čeprav je bilo v njegovo pripravo vloženo kar nekaj strokovnega dela. Smiselno bi bilo preveriti, do katere mere se naj prostorski red dejansko napiše, predstavi in izvaja v praksi, ne toliko kot obligacija, pač pa preko primerov dobre prakse in s stimulativnimi instrumenti prostorske politike za investitorje, ki bi prisluhnili zahtevam po kakovostno načrtovanem prostoru (ne glede na rabo).

Slovenski trg nepremičnin ne funkcionira z vidika zagotavljanja kakovostnega bivalnega odprtega prostora, še posebej zelenega prostora. Organizirane večje gradnje stanovanjskih naselij so tako po površini, programski in prostorski strukturi

slabše kakovosti od sosesk, nastalih v času družbene gradnje v preteklosti. Zelene odprte površine so za zasebne investitorje nepotreben strošek, zato so omejene na še znosni minimum znotraj predpisanih količnikov izrabe in pozidanosti zemljišča. Podzemne garaže in urejanje zelenih površin na strehah še dodatno siromašijo kakovost in učinkovitost stanovanjskega zelenja.

Gradnja enodružinskih hiš je tako rekoč omejena samo še na individualno gradnjo v lastni režiji. Organizirana gradnja (zasebnih investitorjev za trg) je v primerjavi z urbanističnim urejanjem tovrstnih gradenj pred tridesetimi leti slabša: odmiki med objekti so manjši, uličnega prostora ni oz. je omejen na nujne prometne površine, skupnega urbanega zelenja ni. Velikost povprečne parcele se je zmanjšala, gostota gradnje je večja, kakovost odprtega prostora naselij manjša.

Novih javnih zelenih površin - mestnih parkov, razen nekaj redkih izjem, v zadnjih dvajsetih letih ni. Organiziranih širitev mestnih predelov, v katere bi bile zajete tudi zelene površine, ni. Oblikovanje odprtega prostora je vezano zgolj na posamezne objekte javnega značaja, ki ob dani parceli in proračunu zadostijo tudi nekaterim zahtevam po zagotavljanju odprtega (zelenega) prostora in ga razmeroma parcialno obravnavajo in rešujejo, saj navezave na širši prostorski kontekst pogosto niso realne (lahko so predvidene, vendar operativno gledano praktično neizvedljive).

Prof. Janez KOŽELJ

Zakaj smo zašli v okoljsko in prostorsko krizo?

Zbrali smo se, da opozorimo javnost na objektivno dejstvo o tem, da smo poleg gospodarske in finančne zašli tudi v okoljsko in prostorsko krizo, in da to krizo povzročamo sami sebi z lastnim ravnanjem. Ta se najbolj očitno kaže v tem, kako v državi nismo sposobni slediti ciljem trajnostnega razvoja do te mere, da ne uresničujemo niti danih mednarodnih zavez.

Sistemov za uravnavanje razvojnih procesov v prostoru niti ne preverjamo niti sproti ne izboljšujemo, ne glede na negativne trende, ne glede na realne razmere, ne glede na neželene rezultate, ne glede na znake očitno naraščajoče entropije. Ne prepričajo nas niti statistični kazalci niti izračuni niti rezultati meritev niti primerjave, niti objektivne analize niti kritični pozivi niti objektivni pogled v stvarnost. Prav tako se ne odzivamo na pobude zainteresiranih javnosti, ki opozarjajo na odstopanja od ciljev in pričakovani zastavljene okoljske politike niti na slabe praktične izkušnje. Namesto tega trmasto vztrajamo pri zakonodajnih rešitvah in postopkih, četudi niso učinkoviti, četudi zahtevajo vedno več administriranja, četudi imajo vedno manj vpliva na razmere v prostoru. Preizkusili smo, da postajajo prostorski akti in obvezna navodila v pravilnikih vse bolj podrobni in normirani, vse bolj so obsežni in togi, postopki vse daljši, vse manj pregledni, vse manj obvladljivi, vse bolj razpršeni, vse bolj zamotani. Razvojne politike različnih sektorjev so vedno bolj divergentne, celo izključujoče, tudi v tistih sektorjih, kjer je njihovo součinkovanje nujni in potreben pogoj za spreminjanje negativnih trendov. Glavi razlog za tako stanje je, da nimamo jasne vizije prostorskega in okoljskega razvoja, ki bi povezovala strategije različnih sektorjev in dajala smer zakonom in planom. Tudi na področju urejanja prostora in varstva okolja torej potrebujemo izhodno strategijo prostorskega razvoja, še boljše bi bilo, če bi bila tudi del izhodne strategije gospodarskega razvoja.

Nerazumljivo je, kako si radi zapiramo oči. Tako kot nas je strah pred realnostjo, nas je strah tudi sprejeti kakršnokoli novo rešitev, povzročiti premik, kot da bi ne vedeli, da pomeni planiranje dejansko spreminjati trende, torej proženje sprememb na bolje. Tako se ustvarja vtis, kot da raje škodujemo samim sebi, kot da usode nimamo v lastnih rokah. Namesto da bi se odločno zoperstavili negativnim težnjam, neobvladanemu neredu, se raje sklicujemo na predpise in pravilnike, ki neželena

gibanja povzročajo in ohranjajo. Izogibamo se poiskati uresničljive rešitve za nastale neobvladljive probleme, tistim, ki jih ponujajo, pa ne pustimo, da jih uveljavijo, da jih preizkusijo. Neovrgljivo dejstvo je, da vse bolj podrobno normiranje očitno ne pomaga, samo odgovornost se vedno bolj drobi in zamegljuje. Vsak uradnik, vsak posamezen organ, se poskuša čim bolj zavarovati pred odgovornostjo bodisi z maksimiranjem pogojev bodisi z zaostrovanjem predpisov. Takšno ravnanje na eni strani vedno bolj zapleta postopke in na drugi strani povečuje negotovost o tem, kakšen bo izid preveč dogmatskega administriranja. Najhuje je, da vedno manj presojava po zdravi pameti, togo usmerjeni k predpisom in standardom, ne pa k rezultatom in to ne glede na posledice, ki jih z dogmatičnim ravnanjem povzročamo. Tako kot ne sprejemamo argumentiranih strokovnih ocen, tudi ne zaupamo zgledom dobre prakse v primerljivih primerih od drugod. Še več, podcenjujemo rezultate uspešnih politik v drugih državah, strah nas je pred učinki odločnejših ravnanj, ostrejših ukrepov, pred prodornimi idejami, pred inovativnimi pogledi, celo pred resnimi opozorili iz tujine.

Za ilustracijo naj navedem le en, za Ljubljano še posebej aktualen primer, zakaj ne moremo iz prometne in okoljske krize! Obvladanje prometa je eno od tistih področij upravljanja, ki je učinkovito samo v primeru, ko vzpostavimo delovanje vseh deležnikov, strategij in ukrepov in jih povežemo v soodvisen sistem tako, da med seboj součinkujejo. To je edina možnost. Vsak poskus uvajanja delnih ukrepov, ki rešujejo samo enega od navidezno najbolj akutnih problemov prometa, se izjalovi, ker se problem bodisi samo premesti drugam bodisi povzroči drugačno funkcionalno ali okoljsko motnjo. Skratka, učinkovito urejanje prometa je lahko samo celovito in sistemsko povezano ali pa ga ni. In prav to je naš največji problem, ker se še nismo dovolj usposobili za sinergijsko upravljanje kompleksnih sistemov niti na ravni usklajevanja celostnih rešitev niti pri njihovem doslednem izvajanju tako v državi kot v regiji in mestu. Prometna, okoljska in gospodarska kriza, s katerimi se danes soočamo, so torej edinstvena priložnost, da si pridobimo izkušnje v strateškem upravljanju velikih sistemov, pri katerem si mora veliko deležnikov in veliko akterjev prizadevati svoja znanja, napore in sredstva usmerjati na discipliniran način za doseganje skupnih ciljev na dolgi rok.

Napočil je čas za novo politiko trajnostnega razvoja, ki bo celostna, ki bo delovala povezovalno, ki bo namesto sektorske vzpodbudila proces celostnega planiranja, da se iz jasnih izhodišč preuredi obstoječa zakonodaja in predpisi z namenom postaviti nov temelj za sodelovanje med vsemi sektorji: kmetijstvom, gospodarstvom, energetiko, prometom, urejanjem prostora in varstvom okolja. Čas je za novo zaveznitvo med vsemi strokami, med vsemi sektorji, med vsemi deležniki, v katerem bo moral vsak, torej celotna družba, prevzeti svoj delež odgovornosti za stanje v okolju in prostoru.

Darja MATJAŠEC *

Krajini zagotoviti ustrezno prostorsko politiko

Slovenija se je po vsaj desetletju neustreznega vodenja prostorske politike znašla v krizi, ki je privedla v velika neskladja v prostoru. Stanje v prostoru zasluži še slabšo oceno od ocene v letu 2001, ki je bila izdelana na Ministrstvu za okolje in prostor. Za to je v večji meri kriv pravni nered, nizka raven javnega diskurza in nesposobnost države, da prizna prostor kot enega od ključnih dejavnikov naše samobitnosti in vira za dolgoročni razvoj države. Kljub ratificirani konvenciji o krajini, je Slovenija zavrla delovanje na področju urejanja krajine in celo ovrgla že vzpostavljanje kakovostne in utečene prostorske instrumente. Zato je nujno, da se varstvo, upravljanje in načrtovanje krajine zakonsko uredi, ter da se spodbuja ozaveščanje širše javnosti o vrednotah in pomenu krajine tako skozi proces izobraževanja kot v medijih, saj so kakovostne krajine potencial za kreativno bivalno in delovno okolje ter magnet za razvoj konkurenčnega gospodarstva.

Društvo krajinskih arhitektov Slovenije (v nadaljevanju: DKAS) je ena od nevladnih organizacij, ki v Sloveniji deluje na področju urejanja prostora in varstva okolja. Naši člani so aktivni na različnih ravneh in področjih prostorskega načrtovanja kot prostorski načrtovalci, projektanti, urbanisti, raziskovalci ter konservatorji in sicer kot samozaposleni, zaposleni v podjetjih in v javni upravi ter na Univerzi v Ljubljani. V DKAS pozorno in aktivno spremljamo stanje prostora v Sloveniji. Prav tako stalno spremljamo spreminjanje zakonodaje, povezane z urejanjem prostora in sproti opozarjamo na nastajajoče probleme. Zato se tudi DKAS pridružuje pozivu prostorskih načrtovalcev k odgovornemu ravnanju s prostorom.

Ugotavljamo, da se je Slovenija po vsaj desetletju neustreznega vodenja prostorske politike znašla v krizi, ki je privedla v velika neskladja v prostoru in vodi v anarhijo. Dokazov za takšne ugotovitve je žal veliko:

- Stanje v prostoru zasluži še slabšo oceno od tiste iz leta 2001, ki je bila izdelana na Ministrstvu za okolje in prostor leta 2001 kot izhodišče za pripravo Strategije prostorskega razvoja Slovenije (v nadaljevanju: SPRS). Slovenski prostor tako zaznamujejo neracionalna raba prostora z

* za DKAS pripravile: mag. Nataša Bratina Jurkovic, mag. Jelka Hudoklin, Darja Matjašec in mag. Ina Šuklje Erjavec

razpršeno gradnjo, zaraščanje in pozidava kmetijskih zemljišč, kar skupaj vodi v razvrednotenje kakovostnih slovenskih krajin, pomembnih za prepoznavnost Slovenije. Z nadaljevanjem takega trenda bomo izgubili prostorsko identiteto Slovenije ter s tem pomemben potencial Slovenije za gospodarski razvoj, predvsem z vidika turističnega razvoja in ohranjanja zelene podobe Slovenije ter nenazadnje pogoje in možnosti za kvaliteto bivanja.

- Mnogo vzrokov za tako stanje tiči v izrazitem pravnem neredu na področju poseganja v prostor, ki se odlikava v nepotrebnih širitvah poselitvenih območij na robu naselij, nelegalnih gradnjah, neustrezni tipologiji gradnje, slabih rešitvah pri umeščanju infrastrukturnih objektov v prostor, pomanjkljivem in nesistematičnem urejanju javnega prostora in zelenih površin v mestih ter naseljih in podobno.
- Enako velja za dolgotrajne in komplicirane postopke priprave občinskih in državnih prostorskih aktov, ki imajo veliko nepotrebnih formalno opredeljenih korakov, ki ne prispevajo k dobremu končnemu rezultatu, ampak so sami sebi namen. V vlogi prostorskih načrtovalcev in pripravljavcev vedno znova ugotavljamo, da so postopki dolgotrajni tudi zaradi nedorečenosti in nejasnosti ter celo navzkrižnih določil pravnih aktov in nasploh pomanjkljivih sistemskih rešitev. Ob vse bolj avtonomnih resorjih, ki delujejo skladno samo s svojo, sektorsko zakonodajo, je namreč prostorsko načrtovanje postopno izgubilo pristojnosti in moč, da bi lahko opravljalo funkcijo koordinacije, usklajevanja in skrbi za uresničevanje oz. varovanje javnega interesa za skladen prostorski razvoj. Prav prostorsko načrtovanje je tisto, ki pozna metode dela za udejanjanje medresorsko skladnih rešitev v prostoru na način, ki vodi v prostorsko skladne racionalne in okoljsko sprejemljive rešitve.
- Zaskrbljujoče nizka je raven javnega diskurza o urejanju prostora, ki jo strokovnjaki povežemo tudi s skromnim splošnim znanjem o urejanju prostora in z odsotnostjo raziskovalne prakse in izgrajevanja teoretičnih strokovnih izhodišč in primerov dobre prakse. Še posebej nas skrbi dejstvo, da je bilo slovensko prostorsko načrtovanje s primeri dobre prakse še pred dobrim desetletjem, primerjalno gledano, v prednosti ali vsaj na ravni tendenc evropske prakse in nas je mednarodna strokovna javnost tudi odkrito spoštovala.
- Neprižnavanje prostora kot enega od ključnih dejavnikov naše samobitnosti in vira za dolgoročni razvoj države. Ker je prostor na vladni ravni prepoznan samo kot materialni vir (za pozidavo in posledično nepremičninsko bogatenje), ne pa tudi kot kompleksen vir za dolgoročni razvoj države, prostorska politika še nima mesta med razvojnimi in

horizontalnimi politikami, temveč se obravnava kot sektorska politika, ki mora razvojnim politikam omogočiti prostorsko umestitev.

Kot stanovsko društvo, katerega temeljna naloga je skrb za krajino, za krajinsko in prostorsko načrtovanje, bi želeli posebej izpostaviti še problematiko urejanja krajine (varstvo, razvoj, upravljanje krajine).

Področje krajine ureja **Evropska konvencija o krajini**, ki jo je Slovenija ratificirala leta 2003 ter se tako kot tudi še 29 drugih evropskih držav zavezala, da bo izvajala njeno vsebino. Cilj konvencije je spodbujati varstvo, upravljanje in načrtovanje krajin, pa tudi izobraževanje ter ozaveščanje javnosti o pomenu in vrednotah krajine. Konvencija zahteva spodbujanje in izvajanje trajnostnega razvoja, ki zahteva upoštevanje in usklajevanje tako gospodarskega, okoljskega, družbenega kot kulturnega razvoja in ki temelji na potencialih določenega območja in tako omogoča ohranjanje kakovostnih krajin in identitete prostora. Slovenija je že pred nastankom konvencije, pa tudi v prvem obdobju po njeni ratifikaciji, predstavljala eno izmed vodilnih držav na področju razvoja in varstva krajin. S številnimi primeri dobre prakse je bila vzor ostalim državam, ki so šele pričele z delom na področju krajine.

V zadnjem času, predvsem od leta 2006 dalje, pa je Slovenija močno zavrla delovanje na tem področju in celo ovrgla že vzpostavljene kvalitetne in utečene prostorske instrumente, s pomočjo katerih je bilo mogoče v okviru prostorskega načrtovanja uresničevati kakovostno krajinsko načrtovanje. S sprejemom Zakona o prostorskem načrtovanju je ukinila krajinsko zasnovo in s tem krajinsko planiranje izločila iz sistema prostorskega načrtovanja, ne da bi zagotovila ustrezno nadomestilo. Z novo zakonodajo je povzročila tudi pomanjkanje kontinuitete med sedanjo zakonodajo in veljavnimi dokumenti, kot je SPRS, edini veljavni dokument, ki ohranja prostorski sistem krajine, ki pa ga je na tem področju zaradi zakonodajnih sprememb, ki so krajino črtale iz sistema, težko uresničevati. Za velik del prostorskih ureditev, ki se načrtujejo izven naselij, kot so na primer komasacije in melioracije kmetijskih zemljišč, kamnolomi in peskokopi, je značilno, da se sedaj načrtujejo brez ustreznih krajinskih načrtov.

Pri izvajanju prostorskega načrtovanja se je treba zavedati, da:

- **soslovenske krajine krajinska dediščina Evrope in temelj prepoznavnosti Slovenije,**
- **imajo krajine pomembno vlogo pri kvaliteti bivanja** posameznika in celotne družbe,
- **stanje krajin v Sloveniji kaže na razvoj in standard države v Evropi,**
- **je krajina omejen naravni vir.** Predstavlja vrednoto, ki je pomembna za gospodarsko rast, je velik potencial za turizem in ustvarjanje delovnih mest,

-
- **krajine skupaj s poselitvenimi značilnostmi predstavljajo naravno in kulturno dediščino** lokalnega, regionalnega, nacionalnega in evropskega pomena,
 - **so krajine pomembne pri ustanavljanju pokrajin:** številne podobe Slovenije so kot njena osebna izkaznica. Prav te značilnosti so pomembne pri ustvarjanju pokrajin v Sloveniji kot upravnih in administrativnih enot na regionalni ravni med državo in lokalnimi skupnostmi,
 - **so krajine in družba zelo povezane:** k urejanju krajin prispevamo vsi, prebivalci, strokovnjaki, sektorji in politiki. Predstave, ki jih ima družba o krajini, pogojujejo tudi ravnanje z njo, kar vpliva na stanje in podobo krajin ter celotnega prostora,
 - **je krajina celovit sistem,** ki zajema več funkcij. Deluje varstveno in razvojno. Zaradi tega je nujno izvajanje krajinskega načrtovanja kot planerskega instrumenta za usklajevanje širših družbenih interesov.

Zato je nujno, da se varstvo, upravljanje in načrtovanje krajine zakonsko uredi, ter da se spodbuja ozaveščanje širše javnosti o vrednotah in pomenu krajine tako skozi proces izobraževanja kot v medijih. V prihodnje je zato treba več pozornosti namenjati ustvarjalnemu doseganju kakovostnih krajin skozi procese načrtovanja prostorskega razvoja, saj bomo le tako lahko ohranili krajinske značilnosti Slovenije, njeno krajinsko dediščino ter prepoznavnost v širšem prostoru. Kakovostne krajine pa so nedvomno velik potencial za kreativno bivalno in delovno okolje ter magnet za razvoj konkurenčnega gospodarstva.

Mag. Peter BASSIN

Trajnostno urejanje prostora v naslednjem desetletju

Urejanje prostora predstavlja za majhno državo kot je Slovenija izjemno pomembno strateško državniško nalogo. Žal rezultati dogajanj v prostoru in zadnjem desetletju ne potrjujejo te naše modrosti. Seveda se je problematičnost urejanja prostora začela že neposredno po osamosvojitvi Slovenije in spremembi družbeno ekonomske ureditve, vendar so posledice (med ali) brezvladja postale očitnejše šele po desetih letih.

Kako se je danes prostorsko načrtovanje znašlo v tako nezavidljivem položaju? Od leta 1991 si v novih razmerah in pogojih privatnega lastništva najprej nismo znali evolutivno spremeniti zakonodaje na področju urejanja prostora, kar nazorno kaže nerazumljivo dolg rok (12 let !) nastajanja prvega novega Zakona o urejanju prostora - 1 (v nadaljevanju ZUreP - 1) (in tudi Zakona o graditvi objektov - 1) v novi državi.

Kljub intenzivni zavzetosti strokovne javnosti, da naj novi zakon ne revolucionira urejanja prostora, je kabinetsko nastali ZUreP-1 prinesel vrsto vsebinskih in predvsem postopkovnih sprememb, vključno s časovnim pogojem (treh let), v katerih bi morale vse, tudi novo nastale občine (210 !), pripraviti svoje Strateške občinske načrte. Obvezni predpogoj načrtov pa je bila izdelava posebnih strokovnih podlag, ki so bile časovno kot vsebinsko tako zahtevne, da je večina občin izvedla upravičen politični pritisk in vlada (v novi sestavi) je Zakon o urejanju prostora - 1 (delno!) zamenjala z Zakonom o prostorskem načrtovanju. Ta je, poleg preimenovanja prostorskih aktov, ukinitve obvezne izdelave posebnih strokovnih podlag, odprave nerealnega roka za izdelavo novih občinskih prostorskih načrtov, prvič formalno povezal urbanizem in prostorsko načrtovanje z varovanjem narave oziroma okolja. Če je bilo prostorsko načrtovanje pred to povezavo zahtevno in časovno komaj še obvladljivo, pa je postalo z novo povezavo praktično nemogoče.

O tem priča podatek, da je od 210 (ali že več!) občin samo tistim šestim, ki niso v novem OPN praktično ničesar spremenile (ter jim zato ni bilo potrebno izdelati Celovite presoje vplivov na okolje - CPVO) uspelo pripeljati postopek sprejema novega prostorskega načrta do formalnega konca, vse druge pa so obtičale v neprehodnem postopku iskanja smernic, mnenj in omilitvenih ukrepov.

Ker je nova prostorska zakonodaja omogočala pod enakimi pogoji tudi spreminjanje in dopolnjevanje veljavnih dolgoročnih prostorskih planov za manjše in urgentne spremembe, je vsak predvideni poseg, za katerega je bilo potrebno izdelati CPVO, pomenil vsebinsko in rokovno vstop v absolutno sivo cono, kjer je postalo, predvsem iz naslova omilitvenih ukrepov, vsako racionalno razmišljanje o rokih absurdno.

Kot komaj verjetno ilustracijo navajamo primer ponovne umestitve športno rekreacijskih površin v turistično najbolj razviti obmorski občini, ko je bil predlog spremembe plana skupaj s CPVO (potrjen s strani treh ministrstev) že avgusta 2008 pripravljen za javno razgrnitev, četrto ministrstvo pa je zaradi nedorečenosti in pravnih praznin, kljub najbolj kooperativnemu sodelovanju bodočega investitorja, potrebovalo **17 mesecev**, do izdaje pozitivnega mnenja.

Društvo urbanistov in prostorskih planerjev zato predlaga naslednje ukrepe:

1. Za preusmeritev urejanja prostora v trajnostno smer smo v DUPPS prepričani, da je pri 210-ih občinah potrebno zagotoviti piramidalno nivojsko ureditev, ki bo Strategijo RS iz načelnega – shematskega nivoja prenesla na konkretno regionalno raven. Ob upoštevanju državnih strateških izhodišč in skupinsko dogovorjenih lokalnih zahtevah na regionalni ravni, bodo Regionalne prostorske zasnove (načrti) strateška izhodišča naših malih občin, ki se bodo lahko samostojno posvetile predvsem izvedbeni ravni občinskih prostorskih načrtov.
2. Ob zavedanju, da je prostor Slovenije zaradi majhnosti unikatna, se mora **prostorsko načrtovanje dvigniti nad vse druge sektorje**, ki s svojimi pogoji in zahtevami pokrivajo skoraj celoten razvojno primeren slovenski prostor. Na način, ki vlada danes, razvojno načrtovanje prostora ostaja samo iskanje slučajno prostih površin, ki si jih (skoraj absolutno) ne lasti kateri od drugih sektorjev.
3. Zahteve po povečanju zemljišč, trajno namenjenih kmetijstvu v Sloveniji, je nujno potrebno uskladiti tako z natančno **evidenco zaraščenih kmetijskih zemljišč**, kot tudi s stvarnim dejstvom, koliko slovenskih družin se oziroma se je pripravljeno sploh **še ukvarjati s kmetijstvom**. Ko bomo prostorski načrtovalci razpolagali z obema podatkom, bomo imeli dovolj argumentov, s katerimi bo možno učinkovito zavreti neželjeno širjenje vaških naselij na najboljša kmetijska zemljišča, ki seveda obdajajo vsako vas, zavedajoč se tudi naše stagnirajoče demografske situacije.
4. Ne glede na dejstvo, da **zakonodaja urejanja prostora** ostaja načelno v Evropski uniji **na nacionalni (državni) ravni**, varstvo **narave** in ohranjanja **okolja** pa nam diktirajo EU direktive, moramo **tudi ta sektor podrediti**

trajnostnemu prostorskemu razvojnemu načrtovanju, za razliko od preprečevanja vsakršnega razvoja, kot jo kaže aktualna slika omejevanja skoraj vsakršnega prostorskega načrtovanja v Sloveniji.

5. Zanesljivi analitični podatki o prostoru, agregirani na regionalni oziroma državni ravni, so predpogoj za vsako dobro prostorsko načrtovanje. Na žalost danes ne razpolagamo z ustrežno podatkovno bazo. Za te podatke mora poskrbeti država in jih vključiti v svoj (državni) prostorski informacijski sistem, dostopen občinam, stroki in laični javnosti.
6. Za dvig kvalitete bivanja v naseljih mestnega značaja in njihovih urbanih regijah je potrebno z vsemi razpoložljivimi sredstvi stimulirati razvoj omrežij moderne (tudi tirnega) javnega potniškega prometa, ki bo kakovostno nadomestil sedanji favorizirani prevoz skoraj izključno z osebnimi vozili. Razvoj poselitve se mora bolj zgoščeno navezovati na omrežje javnega potniškega prometa, če želimo preprečevati razpršeno gradnjo, ki se je z vsemi negativnimi posledicami za prostor razširila na velikih območjih v Sloveniji.
7. Če sta bili pretekli dve desetletji namenjeni izključno posodobitvi cestno prometne infrastrukture na obeh mednarodnih komunikacijskih koridorjih - petem in desetem - potem je slovenski strateški razvojni cilj naslednjih 20-ih let posodobitev železniškega križa.

Doc. dr. Breda MIHELIČ

Čas je za spremembe

Urbanistični inštitut Republike Slovenije (v nadaljevanju: UIRS) je osrednja slovenska znanstveno raziskovalna ustanova s področja planiranja in urejanja prostora ter sorodnih disciplin. Ustanovljen je bil kot neodvisna raziskovalna ustanova, katere dejavnosti obsegajo raziskovalne in razvojne naloge. Leta 1993 je z odlokom vlade Urbanistični inštitut Republike Slovenije dobil status javnega raziskovalnega zavoda.

Osrednja raziskovalna področja UIRS so razvijanje metodologije prostorskega planiranja, proučevanje novih pristopov k planiranju in razvijanje modelov trajnostnega razvoja. Raziskovanje obsega različna področja prostorskih ved: prostorsko planiranje, urbanistično načrtovanje in oblikovanje, regionalno planiranje, krajinsko načrtovanje in oblikovanje, varstvo okolja, varstvo in prenova kulturne dediščine in raziskovanje arhitekturne in urbanistične zgodovine, stanovanjske raziskave, promet in prostorska informatika. Raziskovanje je osredotočeno na aktualno prostorsko problematiko v Sloveniji, v skladu s prioritetami Slovenije in EU.

Izkušnje in rezultati domačega in mednarodnega raziskovanja, v katerega je UIRS vključen z vrsto projektov, razkrivajo vrsto problemov, ki bi jih bilo potrebno reševati bolj sistematično na državni in tudi na lokalni ravni.

Najprej želim opozoriti na mačehovski odnos države oziroma posameznih ministrstev do raziskovanja, ki se kaže na eni strani v zmanjševanju finančne podpore raziskovanju na področju prostorskih ved, na drugi strani pa v neupoštevanju rezultatov raziskovalnega dela pri pripravi prostorskih politik. MOP, kot naše resorno ministrstvo, v zadnjem letu ni razpisalo niti enega projekta za področje prostorskih raziskav, kljub temu, da že leta opozarjamo na nujnost obravnavanja tem, ki so ključnega pomena za državo in bi zato pričakovali, da jih bo država tako finančno kot tudi kadrovsko močnejše podpirala in rezultate implementirala v vsakdanji praksi.

Prostorsko planiranje je resna znanost, ki obravnava najbolj aktualne teme človekovega bivanja in prostora z različnih vidikov. Je izrazito interdisciplinarna

dejavnost, v katero so vključene različne stroke. Področje dela je izjemno široko in posega v politično, družbeno in gospodarsko sfero razvoja, zato bi moralo biti bolj vključeno v oblikovanje nacionalne politike in družbeno ekonomske strategije. Slovenija je povsem specifičen geografski prostor in njene razvojne možnosti in prioritete so tesno povezane z evropskih prostorom, zato bi morala država bolj podpirati raziskovanje ne le na nacionalni ampak tudi na evropski ravni, kar je nujna osnova za bolj kvalitetno in koherentno urejanje prostora.

Stroka in politika soglašata in v strateških dokumentih (Strategija prostorskega razvoja Slovenije) sta tudi zapisali, da so prioritete prostorskega razvoja usmeritev urbanizacije navznoter, prenova degradiranih območij in območij kulturne dediščine kot pogoj za ohranjanje in krepitev nacionalne identitete, varovanje in urejanje kulturne krajine, prilagajanje klimatskim spremembam, energetska varčno planiranje, okolju prijazno prometno urejanje itd. Žal te odločitve ostajajo predvsem na deklarativni ravni. Država premalo podpira raziskovalno delo, katerega rezultati bi ji omogočili, da bi te odločitve kvalitetno implementirala v svojo razvojno politiko.

Celovita prenova kot kompleksni problem, ki se nanaša tako na historična mesta kot tudi degradirana območja, je na primer ena najpomembnejših tem in prioritete prostorskega razvoja Slovenije in Evrope. Tudi načelo trajnostnega razvoja prenovu postavlja kot temeljno nalogo prostorskega načrtovanja. Evropa v okviru svojih programov temu problemu posveča veliko pozornost, namenja velika sredstva in razpisuje projekte, ki obravnavajo to problematiko. V številne projekte je vključena tudi Slovenija s svojimi institucijami. Kljub temu doma za izvajanje teh projektov ni podpore, država v reševanje te problematike ne vlaga zadostnih sredstev in le deklarativno spodbuja tako mednarodno raziskovanje. Ne glede na to, da je država podpisala deklaracije in mednarodne listine in pristopila k vrsti mednarodnih programov EU, pogosto tudi s pomembnim finančnim vložkom, za mednarodne projekte ne zagotavlja sofinanciranja, čeprav se je s pristopom k tem programom k temu obvezala. Raziskovalni inštituti smo tako prepuščeni lastni iznajdljivosti pri zagotavljanju sofinancerskega deleža. Ugotavljamo tudi, da so teoretična znanja in rezultati izvedenih, tako domačih kot tudi mednarodnih projektov, le redko implementirani v praksi ali vključeni v prostorsko politiko. Pogosto raziskave ostanejo v predalih pristojnih uradnikov in jih pri svojem delu ne uporabljajo niti tam, kjer so jih naročili.

Rezultati vrste domačih in tujih projektov so pokazali, da bi bilo potrebno za izvajanje prostorske politike, in še posebej celovite preнове, nujno pristopiti k sistematičnemu razvijanju podatkovnih baz na različnih ravneh, zlasti bolj detajlne, ki bi omogočile analize, spremljanje stanja, identificiranje problemov v prostoru in učinkovito reagiranje nanje (npr. priprava letnih poročil o stanju prostora). Pokazali

so tudi na potrebo po razvijanju osnovnih urbanističnih standardov za urejanje prostora. Raziskovalci na to že dolgo opozarjamo, vendar zaenkrat Ministrstvo za okolje in prostor ni pokazalo interesa, da bi take naloge naročilo in finančno podprlo.

Raziskovalci torej apeliramo na državo, da resno prouči svoj odnos do raziskovanja na področju prostorskih ved, kajti le poglobljanje znanja bo omogočilo, da bomo v ravnanju s prostorom obdržali korak z Evropo.

Dr. Lidija GLOBEVNIK

Vodni prostor v okvirih urejanja vsega prostora v Sloveniji

Vodni prostor (celinskih) voda Slovenije oblikuje 31 000 kilometrov rek, potokov in občasno omočenih strug ter preko 600 jezer, ribnikov, mlak, barjanskih območij in številna manjša mokrišča. Po površini predstavljajo manj kot 2% površine ozemlja. Ta delež je na videz skoraj zanemarljiv. Vendar so vse te vode našim očem skrito in tesno povezane s podzemno vodo. Ko se pojavijo obdobja velikih padavin ali taljenja snega, so površine prekrte z vodo lahko enkrat večje in zavzamejo tudi do 5% površin celotne Slovenije. Ob pojavih poplav ali močne namočenosti zemljišč se lahko dogajajo stvari, ki večini prebivalcev niso pogodu, za ohranjanje ekološke pestrosti in zdravja vodnih ekosistemov pa so zelo dobrodošle. Vodni prostor je pravzaprav prostor vodnih ekosistemov s specifičnimi ekosistemskimi uslugami in dobrinami¹. Constanza in drugi avtorji (1997) so v reviji Nature leta 1997 objavili, da so med kopnimi ekosistemi po ocenjenih relativnih letnih vrednostih storitev okolja na 1 ha zemljišč najvišje ocenjena vlažna zemljišča, ki so skupaj z izlivi rek in zaraščenimi obalnimi morji najbolj ekosistemsko produktivna zemljišča sveta. Letna ekosistemska vrednost 1 ha poplavnih območij je za 20-krat večja kot gozdnih zemljišč (kroženje hranil, uravnavanje klime, surovine, erozija prsti, rekreacija).

V vodnih ekosistemih se dogajajo zelo pomembni kemijski, biološki in fizikalni procesi, ki so prostorsko in časovno pogojeni. Taki so zaradi prisotnosti vode, ki priteče iz zgornjih delov rek in potokov in iz vseh zalednih kopnih površin. Iz kmetijskega, urbanega in gozdnega prostora torej. Vodni prostor rek in tudi drugih voda ne moremo ločevati na kulturno in naravno krajino, na območja pozidave in odprtega prostora. Vodni prostor rek je vzdolžno povezan ekosistem rek, v katerem z vodo potujejo tudi kamnine (sedimenti v obliki proda, peska, mivke), organski drobir (listi, veje, debla, korenine rastlin) in živali. Reke odnašajo velike količine onesnaževal ter zdravju nevarnih in strupenih snovi. K sreči se te snovi v vodi razredčujejo in kemijsko in biološko razgrajujejo ter tako večinoma nevtralizirajo. Vendar sta za odvijanje teh procesov potrebna določen čas in prostor. Vsaka prekinitev in zaustavitev toka vode in zmanjšanje vodnih površin pomeni

¹ zadrževanje in presnavljanje hranil in nevarnih snovi, dinamično zadrževanje in sproščanje sedimentov, pitna voda, napajanje podtalnice, surovine: lesna masa, voda za proizvodnjo energije, ribištvo, rekreacija, zdravilstvo, plovba, genske banke, vzdrževanje mikroklim

degradacijo vodnega prostora v ekološkem smislu in zmanjšanje samočistilne sposobnosti in naravnega uravnavanja vodnih količin in sedimentov.

Zadnjih 200 let so vode rek in potokov pomenile ne le vir industrijskega razvoja (žage, mlini na Kamniški Bistrici), temveč tudi odpravljena ovira za kmetijski, urbani in prometni razvoj (Ščavnica, Vipava, Savinja, Grosupeljščica, Radomlja...). Zaradi hidroenergetske rabe je regulirana cela Drava, spodnja Soča, Sava bo verjetno dokončno regulirana v nekaj letih. Apetiti segajo tudi na zadnjo preostalo večjo reko, Muro.

Ugotavimo torej lahko, da smo žal večino močvirij, lok in vlažnih zemljišč večinoma izsušili, reke in potoke pa regulirali. Danes so v Sloveniji naravni le še nekateri kraški in alpski vodotoki (Unica, Rak, Nanoščica, Trebuša). Vsi ostali imajo vgrajene objekte vodne infrastrukture (jezove, pragove, obrežne zidove in utrditve), večinoma pa imajo tudi spremenjen potek struge. Na več kot polovici teh vodotokov vodnih objektov nepoznavalec skoraj ne opazi, saj so skriti pod vodo ali zasuti z zemljo in poraščeni. Žal so se posegi v vodni prostor v zadnjem desetletju močno povečali, pozidanih je bilo ogromno poplavnih površin. Ob novih ali obnovljenih cestah so zrastle poslovno obrtne trgovinske in prometne cone ali so bili zgrajeni stanovanjski objekti (Trzin, Lavrica, Rudnik, Škofljica, Grosuplje, Lenart, Brezovica, Benedikt, Ptuj...). Z gradnjo elektrarn na spodnjem delu Save smo na novo prekinili vodne povezave reke s podtalnico, vsa sotočja reke s pritoki pa regulirali. Enako bomo verjetno naredili na srednjem delu Save.

Z gradnjo na poplavnih površinah in z dodatnimi regulacijami smo povečali verjetnost nastanka poplav dolvodno in povzročili dodatna tveganja za nastanek škod na objektih. Dužbeno razmišljanje je še vedno usmerjeno v »varstvo pred škodljivim delovanjem poplav« in ne v »zmanjševanje tveganja« in »upravljanja s poplavami«. Predlogi, ki vsebujejo klasične, tehnične ukrepe za varstvo pred poplavami, to so gradnja visokovodnih zadrževalnikov, poglobljanje stug (regulacije) in gradnja nasipov ter obrambnih zidov, so se v nedavnih javnih razpravah izkazali za nesprejemljive iz socialnega (Ljubljana) ali okoljskega vidika (Celje). Izdelovalci obeh DPN-jev iščejo nove rešitve.

Posledice poplav v zadnjih letih torej zgovorno kažejo na dejstvo, da pomembnega dela nacionalnega premoženja, ki je poplavno ogroženo, ni mogoče zavarovati le s posegi v vodni prostor, temveč je dolgoročno treba predvsem preprečevati neustrezne oblike rabe prostora na eni strani in na drugi strani večati velikost retencijskih in ponikovalnih površin v smislu kompenzacije povečanega obsega utrjenih površin (naselja, prometnice). Ob tem bi se vsi morali problematike poplav lotiti z aktivnim varstvom (umik, v poplavnem področju ne imeti dragih in vrednih stvari, protipoplavna gradnja objektov). V nekaterih primerih bi bilo treba pretehtati, ali je ščitenje nekaterih poplavno ogroženih naselij še ekonomsko

in okoljsko (ekosistemsko) upravičeno, ali pa je ta naselja, gledano dolgoročno, morda smoterneje preseliti na drugo lokacijo, vodam pa vrniti njihov prvotni prostor in funkcijo. Potrebne so torej celovite ekonomsko-ekološke presoje učinkov in stroškovne učinkovitosti, preveriti koristi in jih primerjati s škodnim učinkom. Tega procesno in organizacijsko nismo sposobni, saj iz leta v leto bolj hitimo in z zakoni skrajšujemo postopke izdelave prostorske, tehnične, okoljske in investicijske dokumentacije. Trdim, da so škodni učinki mnogih objektov, ki smo jih zgradili v vodnem prostoru (ki, mimogrede, danes sploh nima več statusa vodnega prostora), veliko večji od ekonomskih učinkov, ekoloških učinkov pa niti ne znamo izmeriti.

Strinjam se z ugotovitvami, da so razmere v urejanju prostora kritične in potrebne korenitih sprememb. Te spremembe tudi jaz vidim kot procesne in organizacijske. Tako kot proces razgrajevanja odpadnih snovi potrebuje čas in prostor, tako proces usklajevanja gradenj ali dejavnosti v prostoru potrebuje predvsem čas in prostor v naših glavah. Prav bi bilo, da v procesih urejanja prostora delujemo po načelih razuma, zadržanosti, previdnosti in skromnosti.

Hkrati pozivam slovenske predstavnike v evropskem parlamentu, da dosežejo, da se evropski finančni programi različnih politik realno časovno opredelijo in ne dajejo prednosti tistim regijam, ki sprejemajo odločitve na osnovi nekritičnih in pomankljivih strokovnih razprav ter s prekratkim rokom za posvetovanja z javnostmi.

Mag. Bojan RADEJ

Vodenje države iz peskovnika

Dovolite, da v imenu Slovenskega društva evalvatorjev (v nadaljevanju: SDE) podam kratko razpravo na vprašanja, odprta v izjavi. Kot evalvator se bom osredotočil na samo en primer neodgovornega ravnanja s prostorom, ki se tiče izogibanja Ministrstva za okolje in prostor (v nadaljevanju: MOP), da bi ovrednotilo širše družbene vplive predloga Zakona o umeščanju prometne, energetske in vodne infrastrukture v prostor.

MOP namreč ni opravil in se izogiba vnaprejšnji **presoji** vplivov zakona na širšo družbo. Zakon bi moral skozi evalvacijo zaradi strateške narave predvidenih rešitev. Vrednotenje predlagatelju nalaga lani sprejeta Resolucija o normativni dejavnosti. Uradniki sicer pojasnjujejo, da presoje niso dolžni opraviti, ker še niso pripravljene izvedbeni dokumenti za uresničevanje določb resolucije. Resnica je drugačna! Na MOP že več let izvajajo celovite presoje vplivov (četudi pretežno le na okolje) zato strateška presoja ne more biti zanje nekaj novega. Razlika med strateško presojo okolja in prostora ni v metodi ampak v predmetu presoje, zanj pa so predlagatelji bolj pristojni kot tisti, ki bodo pisali navodila za izvajanje resolucije. Ne glede nanjo, bi moral predlagatelj opraviti presojo že po 8. členu Poslovnika vlade in v povezavi s priporočili Računskega sodišča še iz leta 2007. Izogibanje presoji predloga zakona pomeni kršenje etičnega kodeksa, ki med drugim od javnih uslužbencev zahteva, da se izogibajo ravnanjem, ki bi zavezovali državo oziroma njene ustanove k obveznostim, ki so nedorečene, neizvedljive ali škodljive.

Vlada ravna, kot da je kršenje zakonov, kodeksov, priporočil in poslovnikov zanjo dovoljeno. V teh razmerah je zelo vprašljiva smiselnost sodelovanja javnosti in stroke pri pripravi vladnih predlogov. Dokler ne dosežemo, da uradniki sestopijo v službo ljudstva, si prenehajo prisvajati razlago javnega interesa, da postanejo strokovno kompetentni in verodostojni, dotle je **prizadevanje stroke in civilne družbe za izboljšanje zakonodaje in institucij države nesmiselno**, ker vsako izboljšanje olajšuje aroganco samozadostne oblasti in torej vodi v poslabšanje za tiste, ki so že zdaj odrinjene. Razmere so se poslabšale v meri, da zdaj ni več nujno izboljšati sistemskih ureditev, ampak je najprej potrebno odpraviti predstavo, da lahko vladne službe javni interes po mili volji upravljajo s svojih peskovnikov.

V razmerah splošne diskreditacije prostorskega upravljanja v državi, predvsem na najvišjih ravneh, mora civilna družba postaviti ostrejša stališča, ki bo jasno izrazilo **nezaupanje do oblasti**. Izraža ga že sama izjava ZAPS, ki sporoča, da ne more več prevzemati odgovornosti za procese v prostoru. Zato je skrb javnosti za kompetentno javno upravljanje na teh področjih nujna in pravzaprav edina preostala varovalka pred uradniškimi razkosanjem slovenskega javnega interesa v vseh njegovih raznovrstnih pojavnostih. Zato predlagam:

1. da se zakon da v presojo širših družbenih učinkov predvidenih ureditev in da se rezultati presoje predložijo v obravnavo **Svetu za trajnostni razvoj** (STR). Samo v informacijo: STR, ki je namenjen obravnavi predlogov strateških programov države, ki se tičejo načrtovanja naše skupne prihodnosti kot so krizna izhodna strategija, razvojno naravnani proračun ali zakonodaja, se že več kot eno leto ni sestal! Blokada institucij neposredne demokracije vodi v delegitimizacijo vlade in s tem osnovnih predpogojev za sodelovalen odnos med oblastjo in javnostjo oz. stroko.
2. Udeležence razprave vabim, naj podprejo pobudo SDE za **ustanovitev vladnega sveta** za strateško vrednotenje politik, ki bo skrbel za sistemsko ureditev vrednotenja vladnih predlogov (zakonov, programov, proračuna); za to si v SDE prizadevamo že eno leto ampak smo doslej naleteli le na aroganco Generalnega sekretariata vlade.
3. ZAPS predlagam pripravo skupne izjave **o nezaupnici vodilnim** uradnikom ali uradnicam na področju urejanja prostora v Sloveniji zaradi njihovega ogrožanja javnih interesov, kršenja Resolucije o normativni dejavnosti, neodzivnosti na ugotovitve Računskega sodišča, kršenje Poslovnika vlade in etičnega kodeksa javnih uradnikov.

Prof. dr. Boris GABERŠČIK

Za področje prostorskega reda umik države iz gospodarstva ni prava usmeritev

Prostor ni samo gospodarski, temveč tudi naravni, evolucijsko- zgodovinski, socialni, kulturni, funkcionalni in grajeni prostor. Prostor je enkratni, pogoj obstoja naroda, eden od konstitutivnih elementov državnosti. Prostor je kot temeljna in največja nacionalna vrednota. Prostorski nered je samo odraz naših neurejenih tržno gospodarskih razmer, prevladujočih zemljiških in gradbenih spekulacij. Država mora na področju prostorskega reda prevzeti večjo odgovornost in bolj aktivno, odločno regulatorno vlogo.

Okolje in prostor

Eden od razlogov marginalizacije prostora so tudi mediji, ki sistemsko ne ločijo prostora od okolja in večkrat omenjajo samo še okolje. Tudi uradno glasilo Ministrstva za okolje in prostor »Okolje in prostor« že desetletje objavlja samo vsebine iz področja okolja. Prostor in okolje sta sicer procesno povezana, vendar zaradi obsežne problemske vsebine institucionalno ločena. Prostorska politika sicer lahko preventivno vpliva na okolje s pravilno lokacijsko politiko, z varčevanjem energije v urbanizmu in gradbeništvu. Ne more pa odločujoče reševati vseh problemov okolja, na primer: biodiverzitete in biotske raznovrstnosti, varstva mokrišč, nevtralizacije odpadkov in nevarnega sevanja, hrupa, varstva zraka in voda. To se rešuje večinoma z administrativnimi ukrepi, s prepovedjo vnašanja pesticidov v tla ali pa z industrijsko tehnološkimi ukrepi sežiganja odpadkov, uporabe čistejših surovin in energentov v proizvodnji, z raznimi filtri in tišjimi nehrupnimi motorji. Slovenija je glede direktiv za prostorski red samostojna. Vendar je neformalni sestanek ministrov EU za okolje in prostor namenil prostorskemu redu druge primarne naloge. Interdisciplinarno in interesorno prečno načrtovanje v sicer hierarhično navpični organizaciji javne uprave, medresorsko koordinacijo urejanja in razvoja glede na to, da je prostor pomemben integracijski faktor razvoja. Prostorski red zajema druge kategorije urejanja prostora kot sistem okolja. Navajam nekatere naloge: prostorska regionalizacija in regionalno načrtovanje, razvoj mest in urbanizem, namenska raba prostora, stanovanjska gradnja, umeščanje prometne in socialne infrastrukture v prostor, varovanje kulturne krajine in stavbne dediščine, usklajevanje zasebnega in

javnega interesa, gradbeništvo in arhitektura kot kulturna nadgradnja prostora v širokem pomenu besede. Institucionalno sta oba sistema prostora in okolja ločena, kar je tudi v interesu dialoga med sistemom varovanja okolja in sistemom urejanja prostora in razvoja. Morda je ta dvojnost absolutnega varovanja in razvoja najbolj zaznavna pri problemu Zakona o Triglavskem narodnem parku. Potrebna bo velika mera spoštovanja različnih argumentov, strpnosti in nazadnje kompromisa, ki bo zadovoljil tiste, ki želijo absolutno varovati ta nenavadno velik TNP in tistimi, ki menijo, da razvoja ni mogoče totalno omejiti.

Podočja prostorskega reda – znanost in umetnost

Ločevati moramo dve področji prostorskega reda. Eno področje prostorskega reda je načrtovanje funkcionalne in grajene strukture regije/mesta, upoštevaje široko polje naravnih in socialno ekonomskih danosti in možnega razvoja. To področje označuje analitika/znanost, raziskovanje strukturnih stanj in odnosov ter strukturnih izboljšav v regijskem/mestnem prostoru. Drugo področje je mikroprostorska, urbanistična raven, označena z lokalno grajeno strukturo mesta z arhitekturo kot funkcionalno in umetniško nalogo. Celovitost urejenosti prostora in delovni presežek lahko dosežemo le s sočasnim prepletanjem obeh ravni načrtovanja. Zato je kontraproduktivno, da še vedno razpravljamo o tem, katero področje ima prednost pri urejanju prostora.

Ustanavljanje pokrajin

Zamujamo z decentralizacijo države in ustanavljanjem pokrajin. Le pokrajine lahko zagotovijo medobčinsko regionalno prostorsko načrtovanje, ki je osnova za hitrejše črpanje evropskih sredstev za velike projekte. Sodobna država kot je Slovenija z multifunkcionalno strukturo, mora pokrajine ustanoviti po funkcionalnem načelu z jasno opredeljenim pokrajinskim središčem. Prava percepcija razvoja je evropska usmeritev partnerskega sodelovanja vodilnega regionalnega središča z njegovim manjšim ali večjim vplivnim območjem, podeželjem, pokrajino.

Prostorska zakonodaja

Že vsa leta od osamosvojitve Slovenije zapostavljamo prostorsko zakonodajo in zakone samo krpamo. Ni še dolgo, ko sta bila okolje in prostor z vladne strani marginalizirana. Spomnimo se samo kako so se kandidati novega vladnega mandata prepirali za nekatera ministrstva, za zadnjega ministrskega kandidata pa je ostal le »priklopni sedež« Ministrstvo za okolje in prostor, za katerega se ni potegoval nihče. Pa je minilo le nekaj tednov, ko je bilo treba podpreti imenovanje kandidata za novega ministra za okolje in prostor in so nenadoma čez noč poslanci Državnega

zboru povdarjali, da je Ministrstvo za okolje in prostor eno najpomembnejših ministrstev. Ob tem pa so se spomnili na povsem neprimerno zakonodajo. Prostorski red po osamosvojitvi nikoli ni dosegel pravnega statusa, ki bi bil v skladu z njegovim strateškim pomenom. Slovenska ustava je enostranska, zastarela in ne odgovarja na izzive 21. stoletja. III. poglavje ustave govori le o »gospodarskih in socialnih razmerah«. Če ministri in poslanci državnega zbora mislijo resno, je potrebno vpostaviti nov korpus prostorskega prava, in sicer z uvedbo IV. ustavnega poglavja »Prostorska in okoljska razmerja«.

Od tu naprej ne bom govoril o okolju, za katerega nisem poklican, temveč samo o prostoru. Dopolnjeni ustavi bo moral slediti ustavni zakon, ki bi podrobneje opredeljeval ta razmerja. V to pravno telo bi lahko umestili nekatere že obstoječe zakone, na primer Zakon o prostorskem načrtovanju kot orodju za vpostavljanje prostorskega reda, predvsem pa nove zakone, na primer Zakon o prenovi slovenskih mest in vasi, Zakon o arhitekturni dejavnosti, Zakon o umeščanju infrastrukturnih objektov v prostor, Zakon o urejanju stavbnih zemljišč, Zakon o informacijski infrastrukturi, Zakon o kategorizaciji državnih in pokrajinskih cest itd. Pa tudi nove predpise na primer predpis o prioriteti posodabljanj posameznih odsekov omrežja državnih cest, predpis o metodi celostnega vrednotenja različnih projektnih variant in o izboru optimalne variante.

Neustrezna metoda okoljskega poročila za izbor projektov

Veljavna metoda okoljskega poročila je sektorska, opisna in neprocesna, je enostranska in ne upošteva prostorskih konfiguracijskih, socialnih, poselitvenih, ekonomskih, finančno stroškovnih in gradbeno tehničnih kriterijev. Zato nekateri izbrani projekti žal niso optimalni in povzročajo splošno škodo. Prometno planiranje je nesmiselno ločeno od prostorskega načrtovanja. Tudi posodobitev državnih cest ni vodena sistematično in strokovno. Enkratna realizacija celotne 3. razvojne osi od avstrijske do hrvaške meje je politična utopija. Po uveljavitvi državnih in pokrajinskih cest bi kazalo celotno izbrano omrežje državnih cest razdeliti na posamezne krajše kilometerske odseke, na primer 2000 odsekov. Potrebno bi bilo natančno definirati kriterije vrednotenja teh odsekov in uveljaviti točkovni sistem vrednotenja. Šele na osnovi rezultata vrednotenja bi lahko ugotovili pomanjkljivosti vsakega odseka v celotnem omrežju, način posodobitve in prioriteto posodabljanja posameznih odsekov v Sloveniji. Na osnovi tega bi lahko Državni zbor sprejel nacionalni program posodabljanja državnih cest. S tem bi rehabilitirali sedanji nestrokovni pristop, vpostavili enakost in dvig kakovosti na celotnem omrežju in onemogočili večno politično kupčkanje o posodabljanju posameznih državnih cest brez pravih strokovnih osnov.

Strateški svet za prostorski red

Prostor je izjemnega strateškega pomena, še posebej zato, ker so razsežnosti prostora in možnosti njegove rabe omejene. Zato upravljanje s prostorom zahteva veliko, trajno in aktivno skrb ter sistematično, odločno ukrepanje. Temu naj bi služil tudi novi strateški svet za prostorski red pri slovenski vladi. Svet bi sestavljali predstavniki ministrstev in neodvisni vrhunski strokovnjaki. Svetoval bi vladi v vseh strateških vprašanjih upravljanja s prostorom. Regulatorni poseg države v prostorski red bodo gotovo napadli tisti, ki si ne želijo urejenih razmer, da bodo še naprej lahko svobodno šarili po prostoru. Odobravali pa tisti, ki vidijo sodobno prostorsko urejeno državo kot plod visoke demokracije, splošne etike in kulture, pravne države, transparentnega dela javne uprave, visoke strokovnosti, sodelovanja civilnih pobud in osebne odgovornosti državljanov.

RAZPRAVA*

Dr. MILAN NAPRUDNIK, geodet, univerzitetni profesor v pokoju

Pri naslovu posveta »Čas je za spremembe v urejanju prostora« manjka beseda »skrajni«, saj je skrajni čas za spremembe. Če podpremo Zakon o načrtovanju energetske, vodne in prometne infrastrukture, potem se to lahko nadaljuje še na druga področja, saj vse sodi v prostor. Zakaj ne bi imeli posebnega zakona o umeščanju v prostor omrežja visokošolskih ustanov, pa zdravstvenih ustanov, odpadkov, itd.? V tem pogledu v celoti podpiram stališča Inštituta za politike prostora.

Glede reorganizacije strokovnega dela nimam zadržkov. Z vzpostavitvijo prostorskega planiranja v izteku šestdesetih let prejšnjega stoletja je bil vzpostavljen poseben organ v sestavi ministrstva, takratnega Republiškega sekretariata za urbanizem. Zaradi utesnjenosti v ministrstvu in nepovezanosti z drugimi resorji je bil ustanovljen Republiški zavod za regionalno prostorsko planiranje, ustanovljena pa je bila tudi Komisija Izvršnega sveta za regionalno prostorsko planiranje. Avstrija ima na primer poseben organ, ki ga vodi zvezni kancler in v katerem sodelujejo vsi resorni ministri in deželni glavarji, da rešujejo in usklajujejo prostorske in sektorske politike v odnosu do državne politike urejanja prostora. V izteku sedemdesetih let se je regionalno prostorsko planiranje, ob že predloženem Regionalno prostorskem planu za območje republike, ki je vključeval tudi členitev na regije, »potopilo« v samoupravnem primežu kapitala in lokalnih interesov. In v samostojni Sloveniji? Leta 1995 sta bili sprejeti dve odločitvi:

- Ustanovljena je bila Služba Vlade za lokalno samoupravo in regionalni razvoj, ki ji načeljuje minister brez listnice. Vemo, kakšna je danes bilanca. Pri iskanju modela pokrajin prevladujejo politični in strankarski interesi ter interesi lokalnih veljakov, ne upoštevajo pa se prostorski kriteriji, ki bi morali biti osnova za določanje regij, če hočemo doseči, da bo imelo čim večje število prebivalstva Slovenije enakopravne pogoje za delo, bivanje, medsebojno komuniciranje in druge potrebne pogoje za kakovostno življenje. Strokovne osnove so zasnova urbanizacije - omrežje mest in

**skrajšana razprava po magnetogramskem zapisu*

omrežje infrastrukture, ki je eden pomembnih pogojev tudi razvoja podeželja.

- Na področju prostorske zakonodaje pa je po letu 1995 sledil en zakon za drugim, od katerih je sedaj veljaven omejen na izdelavo državnih načrtov za posamezna območja in posamezna področja. Celovitost prostorskega načrtovanja predvideva Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2004) z obrazložitvijo: »To je krovni dokument za celovit razvoj Slovenije in krovni dokument za usklajevanje sektorskih politik«. Lepe besede. Danes to področje pokriva sektor v nekem direktoratu na nekem ministrstvu. Podpiram predlog, da se urejanje prostora s sektorskega nivoja prenese na vladno raven in s tem doseže dejanska interdisciplinarnost.

JOŽE DEKLEVA, Ministrstvo za okolje in prostor

Prihajam z Ministrstva za okolje in prostor in v nadaljevanju bom prispeval osebno mnenje. Paziti moramo, da nas ne bo še enkrat zajela t.i. birokratsko-pravniška evforija pripravljanja novega systemskega zakona. Seveda potrebujemo nov zakon in novo ureditev ter predvsem kulturnejši odnos do prostora. Vendar bomo do tega prišli po dolgi poti malih korakov. Edina prava pot je pripraviti dolgoročno vizijo kam hočemo iti, in pripraviti manjše reforme, ki se bodo povezale v večji sistem. Mislim, da izkušnje, ki jih imamo z ZUreP-om in ZPNačrt-om jasno kažejo, da v Sloveniji nismo v stanju »z ene roke« odgovoriti na tako kompleksna vprašanja.

Druga stvar, ki bi jo rad problematiziral, je danes pogosto izgovorjena sintagma »prostor je v primežu kapitala«. Mi smo neke vrste kapitalistična družba in je zato razumljivo, da ima kapital specifične interese do prostora. Vendar je v Evropi več različnih kapitalističnih družb, ki imajo lahko zelo različne odnose do prostora. Pomembne so razlike v odnosu do prostora, ki jih imajo npr. nordijske družbe napram mediteranskim. Kam pripada Slovenija oziroma kam se Slovenija lahko umesti? Preseči trenutno pretežno špekulativni odnos kapitala do prostora je dolgoročna naloga. Apeliram na organizatorje tega posveta, da se ne ustavijo na tej točki strokovne razprave, ampak nadaljujejo z delom. Priti moramo tudi do konfrontacije s finančnim sektorjem, z gradbeništvom, z nepremičninskimi investitorji, z uporabniki prostora, skratka z vsemi deležniki, ker je potreben širok družbeni konsenz, kako danes in v perspektivi urejati prostor.

Ko se njiva spremeni v zazidljivo oziroma stavbno zemljišče, se njena vrednost zelo spremeni. Če ostane ves profit tistemu, ki je bil tako spreten ali pa tako blizu župana, da mu je uspelo spremeniti namembnost zemljišča, govorimo o enormnem

profitu, ki vodi v situacijo, v kateri je kakršno koli racionalno razmišljanje o nekih drugih interesih pravzaprav skoraj nemogoče. Ta interes je tako mogočen, še posebej v neki družbi v tranziciji, kjer se ljudem po tridesetih letih vračajo zemljišča. In novi lastniki nimajo jasne predstave, koliko so ta zemljišča vredna. Mi smo zadeve prignali do situacije, da so pri nas zemljišča od dva do trikrat dražja od primerljivih mest v sosednjih državah. Znani so primeri tehnološko intenzivnih podjetij, ki se zaradi visokih cen zemljišč selijo v tujino. Take cene pa zmanjšujejo gospodarsko konkurenčnost slovenskih podjetij in postajajo ovira za nadaljnji razvoj. Tukaj nismo samo v sferi strokovne razprave. Gre za eminentna gospodarska vprašanja. Razumem projektante in planerje, ki v praksi potijo krvavi pot, da bi svoje posle opravili, vendar nimajo niti zakona, da bi lahko sprejete projekte v razumnih rokih zaključili. Te zadeve je treba nemudoma urediti, vendar si ne zastavljati neuresničljivih ciljev, ker je pred nami dolg proces. V nordijskih državah je popolnoma jasno, da če spremeniš eno njivo v zazidljivo zemljišče, imaš zato neko zaslugo, saj je to pravzaprav podjetniški podvig, vendar ti ne ostane ves dobiček oziroma prirastek vrednosti, ampak mogoče 60%. Jaz sem omenil 60%, ker vem, da so v Veliki Britaniji med ostro konfrontacijo združenja nepremičninskih investitorjev in laburistično vlado prišli do takega kompromisa. In sicer 40% prirastka vrednosti oziroma razlike v ceni stavbnega in kmetijskega zemljišča pripada državi, 60% pa ostane kot nagrada tistemu, ki je uspel spremeniti kmetijsko zemljišče v stavbno.

V kapitalistični družbi je to nagrada za prevzemanje podjetniškega tveganja. V predlogih za spremembo zakonodaje ZAPS-a so nekateri predlogi v zvezi s prirastkarnino, ki zahtevajo dodaten razmislek. Ne smemo se prenagli pri predlaganju novega davka: prirastkarnine. Obstaja veljavni davčni sistem, znotraj katerega se da vse te stvari, ki jih vi tukaj upravičeno odpirate, urediti, če za to obstaja politična volja. Ponavljam, to razpravo je potrebno razširiti na vse ključne deležnike, ki se v Sloveniji ukvarjajo s prostorom, oziroma so od prostora odvisni, in priti do družbenega konsenza, ki bo omogočil uzakonitev novega pravnega sistema. Brez tega soglasja obstaja nevarnost, da delamo neke birokratske spremembe zakona, ki lahko potešijo trenutne jeze, v življenju pa ne bodo zaživele. Take rešitve lahko pomenijo nove dodatne birokratske ovire, ki si jih nihče ne želi.

Prof. dr. MITJA BRILLY, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani

Ukvarjam se z urejanjem vodnega režima. Vodarstvo je za večino od vas sektor, zame pa je prostorsko planiranje v urejanju vodnega režima ravno tako zelo pomemben sektor in instrument za izvajanje politike urejanja vodnega režima.

Danes govorimo o načrtovanju, vendar se moramo ozreti tudi na implementacijo in izvajanje politike in dejstvo, da smo kljub vsemu dežela črnih gradenj, kar naše načrte in vse to, kar planiramo in počnemo, postavi v nekoliko neprijetno luč. Marsikateri ukrep postane jalov zaradi tega, ker instrumenti, ki jih država sprejema, ne delujejo. Še huje pa je, da smo tudi dežela mrtvih norm, zakonodaje, ki smo jo sprejeli, pa je ne izvajamo. V Zakonu o vodah npr. je veliko določb, ki se nanašajo na strukturo, ki bi morala planirati in načrtovati urejanje vodnega režima, a te strukture, kljub temu, da imamo že tretjo ministrsko garnituro, še zmeraj ni. Nadalje bi opozoril še na problem, zaradi katerega smo se sploh sestali, to je novi zakon, ki naj bi omogočil vključevanje večjih infrastrukturnih objektov v prostor. Tu se v praksi srečujemo s težavo, da ti večji objekti zahtevajo čas, ki pa ne sovпада s štiriletnim kolobarjenjem naše politike. Zato je izgradnja in izvedba teh projektov vprašljiva oziroma je vprašanje, ali smo sploh kot družba sposobni kaj takega narediti. V primeru avtocestnega projekta se je dalo odpreti, predstaviti, prikazati samo vsakih pet, šest kilometrov avtoceste. Pregrade se ne da zgraditi za tretjino in jo svečano odpirati, ampak mora biti narejena do konca in to se v enem mandatu ne da narediti. Še hujša je situacija na področju železnic, kjer se tudi ne da odpirati hitre proge v dolžini desetih kilometrov, ampak mora biti zgrajena v celoti, to pa pomeni dva, tri politične mandate. Kot praktični primer bi navedel projekt za oskrbo Istre oz. slovenskega Primorja z vodo, ki je bil uspešno umeščen v prostor in dobil prostorsko legitimacijo, vendar stoji že dobra štiri leta in je vprašljivo, če bo sploh kdaj izveden. Tu se pa odpira druga razprava (zaradi katere se sprejema poseben Zakon o umeščanju objektov v prostor), to je vprašanje izkoriščanja sredstev kohezijskih skladov, saj se bojim, da zaradi nesposobnosti vzdržnega načrtovanja in izgradnje objektov do leta 2015 ne bomo uspeli izkoristiti niti polovice sredstev. Gre za sredstva, ki se nanašajo na pomembne objekte infrastrukture države in hrbtenico njenega bodočega razvoja in ki so nenazadnje sestavni del prostorskega planiranja.

JOŽE KAVČIČ

Poziv Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije k odgovornemu ravnanju s prostorom je v prvi vrsti namenjen državnemu vrhu, vključuje pa tudi poziv širši javnosti z vabilom, da se predstavi tudi osebni pogled na stanje v urejanju prostora. Izkoriščam to priložnost. V pozivu se omenjajo problemi razpršene gradnje in razvrednotenja krajine, nenačrten razvoj mestnih naselij, kaotičnost razmer zaradi spreminjanja zakonodaje itd. Opozarja se na kočljivost novega predloga Zakona o umeščanju prometne, energetske in vodne infrastrukture v prostor. Stanje v urejanju prostora bi želel povezati z normativno ureditvijo in prakso, ki se je

Uveljavila po letu 1991. Na podlagi manjše spremembe Zakona o urejanju naselij glede vsebine PUP-ov, je v praksi uveljavljeno pravilo, da se ne glede na zahtevnost in obseg novogradenj in prenov območja urejajo s PUP-i in ne več z zazidalnimi in ureditveni načrti. Toda ti prostorski akti nikoli niso bili urbanistični dokument, na podlagi katerega bi lahko potekala kvalitetna širitev in prenova naselij. Nimajo potrebne vsebine, omejene so možnosti uporabe pravnih poti za uveljavljanje javnih koristi, javna infrastruktura in javni prostori niso ustrezno določeni, širši posegi se rešujejo parcialno z lokacijsko dokumentacijo. Uporaba PUP-ov je pri večjih prostorskih projektih povzročila mnogo težav, ki so škodile predvsem javnim interesom, investitorjem pa so se povečala investicijska tveganja in praviloma tudi stroški investicij. Marsikateri današnji problem razpršene gradnje oz. nenačrtnega razvoja mesta lahko povežemo z uporabo tega sistemsko neprimerne prostorskega akta. Večina PUP-ov danes še vedno velja in so predmet različnega spreminjanja in kreativnih obveznih razlag.

Nova ustavna ureditev, nova opredelitev lokalne samouprave, spremenjeni ekonomski temelji načrtovanja in nova razmerja med javnim in zasebnim sektorjem bi zahtevala bistveno drugačno vsebino prostorskih aktov. Javna korist bi morala biti jasno izražena in konkretizirana ter podprta s pravnimi ukrepi, zasebnemu sektorju pa naj bi se s fleksibilnejšo vsebino (npr. s programskega, funkcionalnega in oblikovalskega vidika) omogočilo realizirati načrtovane investicije in zmanjšati investicijska tveganja. Bistvena pomanjkljivost prostorskih aktov je povezana s konkretizacijo javne koristi (ki je praviloma zelo ohlapna ali pa je ni) in fleksibilno vsebino, ki naj bi investitorjem omogočila izvedbo projekta (ki pa je pogosto zelo restriktivna).

Prva sistemsko-pravna prostorska ureditev v samostojni državi je pričela veljati leta 2003 z Zakonom o urejanju prostora (Ur.l.RS št. 110/02). Še preden je bil zakon v celoti uveljavljen in preizkušen se je leta 2005 pričelo s pripravo nove sistemske ureditve. V letu 2007 je bil Zakon o prostorskem načrtovanju (Ur.l.RS št. 33/07), ki je določil nove vrste prostorskih aktov z drugačnimi vsebinami in drugačnimi postopki priprave in sprejemanja. V času, ko so bili na državni in občinski ravni med največjimi razvojnimi problemi zastareli in v mnogih pogledih neuporabni prostorski akti, se je pričelo s preurejanjem in spreminjanjem vsega možnega. Med pripravo zakona in v parlamentarni proceduri je bilo dano mnogo opozoril in tehtnih predlogov, ki so bili praktično v celoti neupoštevani. Krizno stanje danes pogloblja neustrezna prostorska normativna ureditev kot tudi zastarele vsebine prostorskih aktov.

Izrazito šibka točka urejanja prostora z vidika sistemske ureditve, prakse in finančnih pogojev izvedbe, je zemljiška politika. Vsaka resnejša obravnava jo izpostavlja kot prvi in ključni izvedbeni korak pri urejanju prostora, vendar očitno

prevlada močnejši interes, da se to področje ne uredi.

Za sedANJI čas je značilno, da se problematika urejanja prostora ne pojavlja v programih vlade niti ni med prioritetskimi nalogami MOP-a. Tudi izhodna strategija se teh problemov ne dotika. Bistvene sistemske naloge, ki morale biti že izvedene, niso niti programirane (poročilo o stanju na področju urejanja prostora kot to določa Strategija prostorskega razvoja Slovenije in državni strateški prostorski načrt, kot to določa Zakon o prostorskem načrtovanju). V lanskem letu so bile sprejete manjše spremembe prostorske in gradbene zakonodaje (Ur.l. RS št. 108/09) pri katerih pa gre bolj za distanciranje od problemov, kot pa za njihovo reševanje. Pripravlja se Zakon o umeščanju prometne, energetske in vodne infrastrukture v prostor (z vsebino, ki je bistveno širša od naslova) ter se tako nadaljuje proces dezintegracije prostorskega načrtovanja, ki mu ni videti konca. Do konca lanskega leta je prostorske akte sprejelo devet občin od katerih je za dve napovedana presoja zakonitosti pred ustavnim sodiščem. Večina občin še dolgo ne bo imela novih prostorskih načrtov, ukrepov, s katerimi bi reševali nastalo paralizo oz. načrtovalski krč, pa ni. Kot ključni sistemski problem bi izpostavil nedejavnost vlade in MOP-a, ki na tem področju ne opravljata osnovnih nalog pravne države.

Spremembe pravne ureditve, novi prostorski akti države in občin ter organizacijske spremembe v državni upravi, še vedno ne zagotavljajo kvalitetnejšega urejanja prostora, bi pa s tem dobili optimalnejše pogoje pri izvedbi investicij. Končni rezultat je odvisen od kvalitete strokovnega dela v vseh fazah načrtovanja, umeščanja, projektiranja in izvedbe. Po mojih izkušnjah v zadnjih dvajsetih letih je ključni strokovni problem na tem področju pomanjkanje neodvisnih in strokovno kompetentnih institucij in strokovnjakov za presojo ustreznosti sistemsko-pravne ureditve, za oceno kvalitete prostorskega in urbanističnega načrtovanja ter za optimizacijo in razvoj prostorskih projektov. Se pa ta problem povezuje z vprašanjem, ali za ta področja strokovnega dela sploh obstaja realno povpraševanje.

Problemi izvedbe zahtevnejših prostorskih projektov (z vidika urejanja prostora) v največji meri nastajajo zaradi uporabe neustreznih prostorskih aktov, njihove pomanjkljive vsebine in odsotnosti zemljiške politike. V veljavi je ostal del ZUreP-1, ki se nanaša na prostorske ukrepe in zemljiško politiko, vendar to ne zadošča za izvedbo strokovno in finančno zelo zahtevnih nalog. V sistemu manjkajo usposobljeni nosilci teh aktivnosti; v zadnjih 40-ih letih so bili na tem področju edina uspešna rešitev s pozitivnimi rezultati občinski skladi stavbnih zemljišč, ustanovljeni na podlagi Zakona o stavbnih zemljiščih (1984).

Za širitev naselij in kompleksne projekte prenove se uporabljajo PUP-i (oz. po ZPN s planom določeni prostorsko izvedbeni pogoji) namesto zazidalnih ali lokacijskih načrtov (po ZPN so to podrobni prostorski načrti). Na ta način niso

opredeljene in zavarovane javne koristi in določeni pogoji izvedbe, kar bi dalo podlago za čiste račune pri izvedbi oz. manj prostora za »prilagajanje krajevnim običajem«.

Okvirna opredelitev problemov potrebuje še test na konkretnih primerih iz prakse. Poglede na različne projekte se predstavil na strokovnih posvetih (več na <http://urbanizem.blog.siol.net>). Tu ponavljam nekaj misli pri treh projektih.

Projekti državne infrastrukture naj bi povezovali različne infrastrukturne sisteme v koridor; vsebine lokacijskih načrtov za avtoceste pa so npr. zelo toge, ker obravnavajo samo cestni segment. Pomanjkljiva je strategija povezovanja državne infrastrukture z regijskimi in občinskimi razvojnimi programi. Uvid v nekatera vprašanja izvedbe programa gradnje avtocest, in podoben inženirski pristop pri gradnji javne železniške infrastrukture, zastavlja vprašanje ali bo šlo v tem primeru tudi za protikrizni *New Deal* ali pa za *Old Deal* po dosedanjem sistemu izvajanja gradnje AC.

Spremljam tudi desetletni potek priprave novih prostorskih aktov mestne občine Ljubljana. V vsem tem času ni bila izdelana sistematična analiza aktualnih prostorskih problemov. Ni prikaza stanja. O dosedanjih prostorskih načrtih in o problemih izvajanja veljavnega plana ni niti informacije. Ni povezave z ukrepi zemljiške politike, pridobivanjem ter ponudbo in opremljanjem zemljišč itd. Končno pa so se v zadnjem času pojavile nekatere strokovne podlage za projekte, ki bodo vključeni v državne prostorske načrte.

Kot tretji sklop odprtih urbanističnih vprašanj omenjam Potniški center Ljubljana. To je ključni prostorski razvojni projekt MOL-a (oz. bi to moral biti, drugi najpomembnejši je ne glede na formalni status periferija), pomemben pa je tudi za državo. Pripomba izhaja iz ugotovitve, da v osnovnem in tudi v spremenjenem zazidalnem načrtu manjka del sistemske vsebine. Javni državni in javni mestni program ter grajeno javno dobro niso jasno definirani. Ni uveljavljeno načelo transparentnosti z vidika zakonitosti, preglednosti in javnosti (v prostorskem aktu določene vsebine ni, pogodba z investitorjem, ki se na to nanaša, pa je poslovna skrivnost). Pripombo ponavljam, ker se je v preteklosti tudi kritika strokovne javnosti skoraj v celoti usmerila na arhitekturo sto metrske stolpnice, za prihodnost pomembnejša vprašanja pa so ostala ob strani. Navedene primere sem izpostavil zaradi skupnega imenovalca, ki je v pristopu k načrtovanju povezan s pomanjkljivim poznavanjem realnih problemov urejanja prostora, z razvojnega vidika pa se v prostorskih aktih neustrezno in ne dovolj jasno opredeljujejo vsebine, kjer se prepletata javna korist in zasebni interes.

Spremembe v urejanju prostora se dotikajo vloge in odgovornosti vlade, MOP-a, občin, regijskih organov, strokovnih nosilcev nalog, izobraževalnih in

raziskovalnih institucij ter zbornic in društev. V času sprejemanja novih evropskih in državnih strategij in različnih tekočih in interventnih ukrepov mora biti ta problematika vključena v mnoge programe in ukrepe. Toda kljub temu je potrebno na vladni ravni sprejeti operativni program nalog s konkretnimi nosilci in jasnimi terminskimi opredelitvami. Izvedba programa mora temeljiti na informacijski in finančni podpori države. Ta je potrebna zaradi pospešitve izdelave in sprejemanja kvalitetnih prostorskih aktov in za pomoč pri izvedbi zemljiških programov. Podpora je potrebna tudi pri angažiranju strokovnih svetovalnih institucij in pri izvedbi potrebnih aplikativnih raziskovalnih nalog. Opustiti je treba prakso, ko se sprejemajo zbirke dobrih namenov, ki so poleg tega podprte predvsem s *copy-paste* tehniko. Nujna je tudi načelna odločitev, da se nedelovanje odgovornih organov ali neustrezna normativna ureditev ne bo reševala s postavljanjem paralelnih sistemov.

Na koncu bi zastavil še vprašanje, kje lahko javna strokovna razprava o teh vprašanih sploh poteka. V dnevnem časopisju velja že skoraj pravilo, da se strokovna mnenja povezujejo z osebnimi diskvalifikacijami in aferškimi podtikanji. Na žalost pa velja tudi, da med akademskimi nazivi razpravljavcev in akademskim nivojem razprave ni posebno močne korelacije.

Mag. ALEŠ KREGAR, CIGRE

Zgodovina dokazuje, da nobena država ni samozadostna, kar pomeni, da mora država vedno imeti neko izmenjavo z drugimi državami. Ugotoviti moramo, kaj država ali njeni prebivalci lahko ponudimo v zamenjavo, da bomo sebi zagotavljali nek standard. Če želimo izmenjavo to pomeni, da moramo izvajati neko gospodarsko dejavnost. Pogrešam, da do sedaj nismo opredelili, kaj so primerjalne prednosti države, saj bi lahko na podlagi tega ugotovili ali bomo npr. pospeševali izvoz lesa ali bomo proizvajali izdelke iz lesa ali bomo izvajali tranzit blaga ali turizem. Najprej bi morali torej ugotoviti, katere dejavnosti bomo izvajali v prostoru, kje jih bomo izvajali in to potem podpreti z infrastrukturo. Navedel bi nekaj primerov s področja elektroenergetske infrastrukture. Pri nas še vedno obratuje veliko omrežja, ki so ga zgradili Italijani pred 2. svetovno vojno, Nemci med 2. svetovno vojno, itd. Za nadomestitev tega omrežja potrebujemo za pridobitev gradbenega dovoljenja in iskanje lastnikov po celem svetu leta in leta in smo popolnoma neučinkoviti. V primeru daljnovoda Beričevo-Krško, ki je nov objekt državnega pomena, smo za lokacijski načrt porabili šest let in zdaj štiri leta iščemo lastnike. V povprečju potrebujemo za lokacijske oziroma prostorske načrte za daljnovode osem let, s tem, da je tendenca podaljševanja postopka do sprejema uredbe o državnem prostorskem načrtu.

Že leta poskušamo najti organ v državi, ki bi bil pripravljen prevzeti odgovornost

za odločanje v primeru nasprotujočih se javnih interesov. Navedel bi nekaj primerov. Kmetijstvo trdi, da je treba zaščititi površine. Na drugi strani je zahteva varuhov ptičev, ki za objekt (npr. 80 kilometrov) zahtevajo omilitvene ukrepe nadomestnih zemljišč, kar je ekvivalentno 20 kilometrom novega, dodatnega daljnovoda. Danes se v Sloveniji soočamo s prakso, da lahko deset posameznikov, povezanih v civilni iniciativi, drži v odvisnosti varnost napajanja 120.000 prebivalcev, ki bi ob izpadu druge povezave pomenila vsako uro 200.000 evrov izpada bruto domačega proizvoda. S tem se ne ukvarjamo ali pa dajemo preko upravne in sodne veje oblasti podporo varovanju zasebnih interesov v smislu varovanja pravice privatne lastnine, itd. Zato za nas predstavlja Zakon o načrtovanju energetske, vodne in prometne infrastrukture poskus reševanja problemov, ki jih sedanja zakonodaja ni učinkovito urejala. Upamo, da bo zakon olajšal komuniciranje z javnostjo in pospešil izvedbo infrastrukturnih objektov, ki zahtevajo leta in leta priprav, da jih lahko umestimo v prostor.

JOŽEF JARH, Sočutna Slovenija

Prihajam iz civilne pobude, ki se ukvarja z vsakovrstnimi problemi, tudi s pravno državo. Menim, da bi morala najprej vsa arhitekturna srenja poenotiti svoje poglede in pristopiti k t.i. zakonodajnim pobudam. Druga zadeva, na katero želim opozoriti, je, da je sedanji minister za okolje in prostor dejal, da TEŠ ni predmet njegove obravnave in da je to problem Ministrstva za gospodarstvo. To je popolnoma deplasirano. Anglija ima urejeno elektronsko spremljavo vozil po mestih in po podeželskih cestah razdeljeno na 4 kategorije. Na ta način se preusmerja promet tako, da je vsak stimuliran za vožnjo z javnim prevozom. To je problem prostorskega planiranja. Nadalje je samooskrba mest temeljno vprašanje nadaljnjega prostorskega planiranja (gospodarska struktura, promet, energetski problemi). Eden večjih problemov v Sloveniji je, da imamo 80 000 praznih stanovanj, v Ljubljani 15 000.

MOJCA ŠAŠEK DIVJAK, Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Pridružujem se kritiki stanja današnjega urejanja prostora v Sloveniji. Lahko rečemo, da je bilo prav, da je šel v preteklosti razvoj naselij v policentrizem, z razvijanjem več pomembnih središč, vendar ne na način, kot se je to dogajalo pri nas. Policentrizem naj bi omogočal enakomernejši razvoj vseh delov države in pomeni dekoncentracijo dejavnosti, ki naj ne bi bile vezane samo na eno (državno) središče. Vendar istočasno pomeni tudi koncentracijo, ki naj bi preprečevala preveliko razdrobljenost. V hierarhičnem smislu v Sloveniji nismo razvili regionalnega nivoja,

kar se pozna tudi pri preveliki razdrobljenosti poselitve in upravljanja. Način in ukrepe za izvajanje koncepta »decentraliziranega zgoščevanja poselitve« bi bilo treba na novo razmisliti, v smislu omogočanja enakovrednejših pogojev razvoja, vendar pa ne prevelike drobitve. Kritiko na račun velikega števila občin smo danes že slišali, podobno pripombo lahko damo tudi glede števila naselij. Imamo več kot 6 000 naselij in velika območja razpršene gradnje, ki pomenijo potratno rabo zemljišč, drago komunalno in družbeno infrastrukturo ter odvisnost od osebnega avtomobila.

Zavedamo se, da so za trajnostni razvoj ključnega pomena mesta in tudi druge urbanizirane površine, saj v Sloveniji težko govorimo o velikih mestih. Pomembne ugotovitve o trajnostnem razvoju mest so bile podane na svetovnem kongresu ISOCARP oktobra 2009 v Portu. Tokrat je bila kot najaktualnejša tematika izbrana energetska učinkovitost urbaniziranih površin in njihov vpliv na podnebne spremembe, kar se je odražalo že v naslovu kongresa »Low-carbon cities«. Poudarjeni so bili trije pristopi za uveljavitev trajnostnega urbanega razvoja, in sicer javne politike (priprava akcij na različnih ravneh), spremembe odnosa (posameznikov, podjetij, različnih organizacij) do trajnostnega razvoja in upoštevanje tehnoloških inovacij. To pa pomeni povečane investicije v raziskave o trajnostnih tehnologijah in tudi o ustreznem prostorskem planiranju (primerna razporeditve naselij, vpliv prometa, oblikovanja zgradb itd.). Slovenija naj bi trajnostne politike razvijala na različnih ravneh:

- na državni ravni s strategijo in akcijskimi načrti (vizija in vodstvo na nivoju vlade, podprto z ustrežno zakonodajo),
- na ravni mest oz. urbanih regij, kjer naj bi prišlo do učinkovitega prostorskega planiranja in medsektorskega povezovanja ter razvoja kontrole o tem udejanjanju (tega danes nimamo),
- na lokalnem nivoju pa s podporo ustreznih politik za mestne predele, četrti in soseske.

Politike bi morale seveda celovito vključevati vse različne aspekte trajnosti, kot so socialni, okoljski in ekonomski, spregledati pa ne bi smeli tudi oblikovalsko prostorskega vidika.

MIHA BURGER, upokojeni arhitekt

Na posvetu je bila večkrat izražena podpora v vabilu na dogodek, to je, naj citiram: »Odgovorne spodbuditi k ukrepom za izboljšanje«. Na kakšen način? Za dosego tega cilja predlagam dodatno jasno izostritev tega stavka. Dokler metoda ali zakonski predpis ali ukrep ali direktiva ne bo bolj izostren, je vse ostalo brez zveze, dim v

veter, klečeplazenje pred vrati resornih ministrstev. Sam preizkušam te metode že več kot 17 let s posveti, ki so eden od načinov, kako odgovorne spodbuditi k ukrepom za izboljšanje, vendar en sam tak javni posvet brez nadgradnje, ki predstavlja bolj zavezujočo obliko za odgovorne, je premalo. Bistven korak k izostritvi oblik, kako odgovorne spodbuditi k ukrepom za izboljšanje, je t.i. Obamova direktiva z dne 8. decembra 2009, ki omogoča celostni povezovalni proces in komunikacijo med odločevalci in nosilci predlogov rešitve problema.

Državni svet Republike Slovenije je na 25. seji 7. 4. 2010, na podlagi 29. in 67. člena Poslovnika Državnega sveta (Uradni list RS, št. 70/08 in 73/09) ter na podlagi posveta z naslovom *Čas je za spremembe v urejanju prostora*, sprejel naslednje

SKLEPE:

Državni svet Republike Slovenije je 25. februarja 2010 na pobudo Inštituta za politike prostora soorganiziral posvet *Čas je za spremembe v urejanju prostora* z namenom, da se v okviru javnega poziva začne javna razprava o stanju v urejanju prostora v Sloveniji in odgovorne spodbuditi k razmisleku in ukrepom za izboljšanje stanja.

Poziv za spremembe v urejanju prostora je glede na udeležbo na posvetu v Državnem svetu naletel na dober odziv v strokovni javnosti. Dotaknil se je stroke, ki v sistemu urejanja prostora deluje v zelo različnih vlogah, od akademske do podjetniške, od uradniške do civilno družbene in doživlja razmere v prostoru in sistemu urejanja prostora kot boleč odraz nesposobnosti uveljaviti javni interes za urejen prostor. Stopnja nezadovoljstva je dozorela na več ravneh, v smislu volje za povezovanje, sodelovanje in usklajevanje v odzivanju na razmere v prostoru in sistemu urejanja ter predvsem tudi v smislu samokritike in izpraševanja o soodgovornosti stroke za nastale razmere.

Na osnovi razprave in izraženih stališč je očitno, da so udeleženci posvet razumeli kot priložnost zato, da se odgovorne v državi opozori na to, da je strokovna skrb za razmere v prostoru utemeljena tako kot so utemeljene tudi ključne zahteve iz javnega poziva:

1. Izdelati je treba oceno stanja v prostoru in multi-disciplinarno analizo sistema urejanja prostora;
2. Zagotoviti je treba dosledno vrednotenje prostorskih razsežnosti razvojnih programov in politik na ravni države;
3. Pristopiti je treba k učinkoviti reorganizaciji resorja v duhu nacionalne pristojnosti za urejanje prostora (načrtovanje, gradnja, varstva, raba, vzdrževanje in prenova vseh sestavin prostora);
4. Zagotoviti je treba formalne in druge (finance, znanje, čas) pogoje za bolj učinkovito vključevanje javnosti v zadeve s področja urejanja prostora;
5. Ciljno je treba podpreti razvojno raziskovalno prakso;
6. Urediti je treba zakonodajni okvir in zagotoviti pogoje za njegovo tekoče izvajanje.

Poleg tega, da je bila na posvetu pridobljena podpora strokovne javnosti za ključna sporočila iz javnega poziva, so predstavniki politične javnosti zbranim zagotovili, da bodo sporočilom iz javnega poziva posvetili ustrezno pozornost in se s stroko dodatno posvetovali o potrebnih spremembah.

Državni svet ugotavlja, da so udeleženci posveta zelo jasno izrazili tudi pričakovanje, da se strokovni nagovor politične in širše javnosti z javnim pozivom in posvetom v Državnem svetu ne bo končal. Napoved, da bo javnemu pozivu sledilo še več dogodkov, ki bodo kar najbolj razumljivo predstavili razmere prostoru in sistemu urejanja prostora ter tako spodbujali odgovorne k spremembam, se že uresničuje s projektom Odgovorno do prostora